परिच्छेद

८

८.१ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्यहरू

कोशी प्रदेश

८.१.१ ताप्लेजुङ

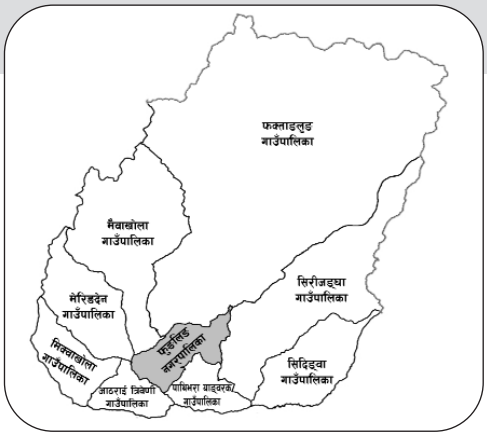

जम्मा जनसङ्ख्या	१,२०,५९०
महिला	५९,८१७
घर परिवार सङ्ख्या	२७,७७६
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	४,९२८
साक्षरता प्रतिशत	८२.२१
आश्रित जनसङ्ख्या	५९,४५०
अपाङ्गता भएका	२,९९९

यस वर्ष ताप्लेजुङ जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा चार जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा ४४ जना महिला र सात जना पुरुष गरी ५१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १३ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २९ जना महिला पीडित भए।

तालिका ८.१.१.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट				१	३	४
घाइते		४	४		२	२
हत्या					२	२
जातीय विभेद				१		१
बाल अधिकार	बलात्कार			११		११
	यौन दुर्व्यवहार			२		२
	जम्मा			१३		१३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			३३		३३
	बलात्कार			३		३
	हाडनाता करणी			१		१
	बलात्कार प्रयास			१		१
	पारिवारिक हत्या			१		१
	जम्मा			३९		३९
कूल जम्मा		४	४	४४	७	५१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

झडप

फुङलिङ नगरपालिका-४ तल्लोफेदीस्थित काफ्लेपाटीमा केवलकार स्टेशन शिलान्यास गर्ने कार्यक्रममा ०८१ कात्तिक २३ गते प्रहरी र स्थानीयबिच झडप हुँदा सशस्त्र प्रहरी बलका प्रहरी निरीक्षक ४२ वर्षीय डिगेन्द्र ओली, असई ४५ वर्षीय अविनाश माझी तथा सर्वसाधारणहरू फुङलिङ नगरपालिका-४ का ३७ वर्षीय दामोदर अधिकारी, ४३ वर्षीय चन्द्र मादेन, मेरिङदेन गाउँपालिका-४ का ३५ वर्षीय कुमार शेर्पा र फक्ताङलुङ गाउँपालिका-५ का ३९ वर्षीय अर्जुन लिम्बू घाइते भए। घाइतेहरूको उपचार तमोर अस्पताल र जिल्ला अस्पतालमा भयो। पाथीभरा क्षेत्रको मौलिकता नास हुने भएकाले केवलकार निर्माण गर्न नहुने विषयमा विवाद हुँदा झडप भएको थियो।

कुटपिट

अन्यपक्षबाट

पाथीभरा याङ्वरक गाउँपालिका-६ थुम्बेदिनस्थित जनता आधारभूत विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक ३७ वर्षीय खेमनाथ घिमिरेलाई ०८१ भदौ ४ गते कुटपिट गरेको आरोपमा सोही ठाउँकी ३५ वर्षीया मेनुका सुनुवार भण्डारीविरुद्ध पीडितले भदौ ४ गते

जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। आरोपितलाई प्रहरीले भदौ ६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। घाइतेको झापाको बिर्तामोडस्थित बीएण्डसी अस्पतालमा भदौ ५ गते उपचार भयो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा भदौ २८ गते ज्यान मार्ने उद्योग शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश विकास श्रेष्ठको भदौ २८ गतेको आदेशले आरोपितसँग १ लाख रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। आरोपित सोही दिन धरौटी बुझाएर रिहा भएको अदालतका सूचना अधिकारी कुमार लुङ्गेलीले बताए। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा १ सय ५९ जना पुरुष छन्। कारागारमा कैद तोकिएका १ सय २५ जना र कैद नतोकिएका ३४ कैदीबन्दी छन्। यस वर्ष कारागारका कोठाहरू मर्मत सम्भार गरिएको र २५ जना भन्दा बढी बस्न सक्ने अवस्था भएकोले १ सय ५० बन्दी क्षमताका लागि कारागार विभागमा स्वीकृतिको पहल थालिएको जेलर कुलेन्द्र खबासले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेव कार्यरत छन्। कारागारमा खानेपानी र शौचालयको समस्या भएको जेलर खवासले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा ४१ जना कर्मचारीको दरबन्दी छ। यस वर्ष देवानी मुद्दा २ सय ४ थान र फौजदारी मुद्दा ९९ थान दर्ता भए। दर्ता भएकामध्ये ८१ थान देवानी र नौ थान फौजदारी मुद्दा फैसला भए। १ सय २३ थान देवानी र ९० थान फौजदारी मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। दुई वर्ष भन्दाबढी पुराना मुद्दा पाँच थान रहेको अदालतका सेस्तेदार मनोज बरालले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष ताप्लेजुङ जिल्लामा बलात्कार घटनामा ११ र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा दुई जना गरी १३ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

तालिका ८.१.१.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ६१ आधारभूत र ६९ माध्यमिक गरी ३ सय ३० सामुदायिक विद्यालय छन्। जिल्लामा एक अपाङ्गमैत्री विद्यालय छ। सामुदायिक विद्यालयमा निःशुल्क पठनपाठन, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक, निःशुल्क परीक्षा व्यवस्थापन र सञ्चालन, कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीलाई दिवा खाजा प्रबन्ध रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ कार्यालयले जनायो। जिल्लाको उच्च हिमाली तथा ग्रामीण भेगका विद्यालयमा खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा कम मात्रामा उपलब्ध छन्। भौगोलिक रूपमा विकट जिल्लाका हिमाली तथा ग्रामीण भेगका विद्यार्थीहरूले दैनिक दुई घण्टा बढी पैदल यात्रा गरेर विद्यालय पुग्नुपर्ने अवस्था छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २६ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका २४, सामूहिक कुटपिटका एक र जातीय विभेदको एक उजुरी थियो। २५ उजुरीमा मेलमिलाप र एक उजुरीमाथि यो वर्षको अन्त्यसम्म अनुसन्धान भइरहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर कमल लुङ्गेलीले बताए।

यो वर्ष ताप्लेजुङ जिल्लामा बलात्कारका घटनामा तीन, हाडनाता करणी घटनामा एक, बलात्कार प्रयासका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा २३ जना गरी २९ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

६८ वर्षीया महिलालाई ०८० चैत ३० गते बलात्कार गरेको आरोपमा दोलखा जिल्ला कालिञ्चोक

गाउँपालिका-७ स्थायी घर भई ताप्लेजुङ बस्दै आएका ५२ वर्षीय रत्न शिवाकोटीविरुद्ध पीडित पक्षले ०८१ वैशाख २ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण जिल्ला अस्पतालमा वैशाख २ गते भयो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख २ गते फुङलिङबाट गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालयमार्फत जिल्ला अदालतमा वैशाख २ गते बलात्कार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश निर्मला योङ्याको वैशाख २३ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला नभएको अदालतका स्रेस्तेदार मनोज बरालले बताए।

पारिवारिक हत्या

मेरिङदेन गाउँपालिका-२ कुलुभित्ता सान्थाक्राकी ७० वर्षीया सञ्चमाया लिम्बूलाई घरायसी विवादका क्रममा ०८१ मङ्सिर ५ गते ३५ वर्षीया नातिनी बुहारी विनु नेयोङले कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले आरोपितविरुद्ध मङ्सिर ६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले मङ्सिर १० गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश विकास श्रेष्ठको पुस ४ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। शवको पोष्टमार्टम जिल्ला अस्पतालमा मङ्सिर ६ गते भयो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

घरेलु हिंसा

मैवाखोला गाउँपालिका-५ फाकुम्बाकी २६ वर्षीया मनमाया शेर्पालाई ०८० माघ ८ गते घरायसी विवादका क्रममा ३९ वर्षीय पति दिलबहादुर बस्नेतसहित उनका साथीहरू ३८ वर्षीय मिङ्मा शेर्पा, ३७ वर्षीय मेघराज प्रसाई, ३२ वर्षीया रीतु शेर्पा, ३३ वर्षीय डम्बर बस्नेत र ३४ वर्षीय ताबु शेर्पाले कुटपिट गरेको आरोपमा पीडितले माघ ८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। प्रहरीले दिलबहादुर बस्नेतलाई माघ ८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। अरू आरोपितहरूलाई प्रहरीले माघ ९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितहरूविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा चैत २१ गते ज्यान मार्ने उद्योग शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश निर्मला योङ्याको चैत २१ गतेको आदेशले दिलबहादुरसँग ५० हजार र अरूसँग जनही १५ हजार रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। आरोपितहरू चैत २१ गते धरौटी बुझाएर रिहा भएको अदालतका सूचना अधिकारी कुमार लुङ्गेलीले बताए। पीडितको उपचार जिल्ला अस्पतालमा माघ ९ गते भयो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला नभएको अदालतका स्रेस्तेदार मनोज बरालले बताए।

जातीय विभेद

फुङलिङ नगरपालिका-४ की ४५ वर्षीया मनमाया अछामीलाई ०८१ असार २ गते सोही ठाउँका ३५ वर्षीय आयुष लिम्बूले जुत्ता सिलाउने पेसासँग जोडेर जातीय विभेद गरेको आरोपमा असार ३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। दुवै पक्षलाई असार ३ गते कार्यालय झिकाएर छलफलपछि मेलमिलाप भएको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रका प्रमुख रुपा राईले बताइन्।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

भौतिक संरचनामा क्षति

फुङलिङ नगरपालिका-२ मा पार्किङमा राखिएको फक्ताङलुङ गाउँपालिकाको प्र. १-०२-००१ झ ०८११ नम्बरको एम्बुलेन्स ०८१ साउन ३ गते तोडफोड गरेको आरोपमा प्रहरीले मिक्वाखोला गाउँपालिका-३ लिवाङका ३१ वर्षीय कुमार शेर्पा, फुङलिङ नगरपालिका-२ का २७ वर्षीय अर्जुन वाइबा र मेरिङदेन गाउँपालिका-३ खाम्लुङका ३६ वर्षीय फुर्वा छिरिङ शेर्पालाई साउन ४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितहरूले साउन ३ गते राती एम्बुलेन्समा तोडफोड गर्नुका साथै चालकलाई दुर्व्यवहार गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर कमलकुमार लुङ्गेलीले बताए। आरोपितहरूलाई साउन ४ गते फुङलिङ नगरपालिका-५ वीरेन्द्र चोकबाट अनुसन्धानका लागि गिरफ्तार गरिएको इन्स्पेक्टर लुङ्गेलीले बताए। आरोपितहरूविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा साउन ४ अभद्र व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। प्रमुख जिल्ला अधिकारी रवीन्द्र आर्चायको साउन १८ गतेको निर्णयले आरोपितहरू जनही २८ हजार रुपियाँ धरौटी बुझाएर रिहा भए। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

ताप्लेजुङमा यो वर्ष ८ सय ७७ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

ताप्लेजुङमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

ताप्लेजुङमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

ताप्लेजुङमा २७ हजार ७ सय ७६ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ५६.३१ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

ताप्लेजुङमा चार ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ५० स्वास्थ्य चौकी, ३० सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ छन्। जिल्लामा ३३ बर्थिङ सेन्टर सञ्चालनमा रहेको स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख कुलबहादुर पौडेलले बताए। एक जना विशेषज्ञ चिकित्सकको दरबन्दी रहेको जिल्ला अस्पतालमा मेडिकल अधिकृत एक जना स्थायी र एक जना छात्रवृत्ति करारमा कार्यरत छन्। यो वर्षको अन्त्यसम्ममा ९ सय ८० जना महिला र ९ सय ५० जना पुरुष गरी १ हजार ९ सय ३० जनाले स्वास्थ्य बीमा गरेको बोर्डले जनायो। अपाङ्गता भएका ९५ जना महिला र ८२ जना पुरुष गरी १ सय ७७ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएको बीमा बोर्डकी कार्यालय प्रमुख गङ्गा लुइटेलले बताइन्।

तालिका ८.१.१.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	११	११
यौन दुर्व्यवहार	२	२
जम्मा	१३	१३

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३		१	३३
बलात्कार			४	४
बलात्कार प्रयास			१	१
पारिवारिक हत्या		१		१
जम्मा	३३	१	६	३९

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.२ सङ्खुवासभा

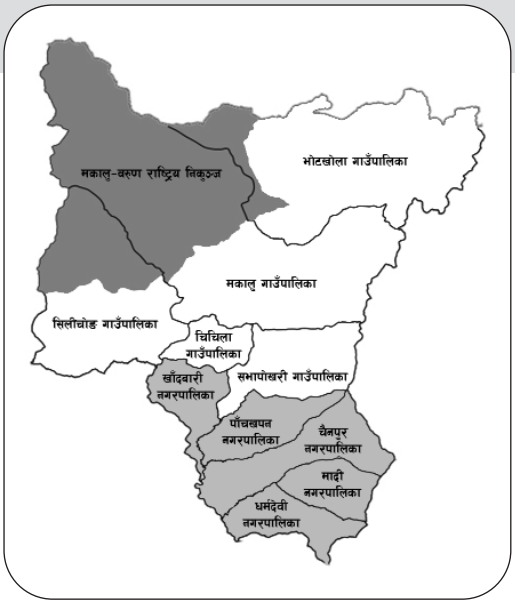

जम्मा जनसङ्ख्या	१,५८,०४१
महिला	७८,४६२
घर परिवार सङ्ख्या	३९,११८
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	९,१००
साक्षरता प्रतिशत	७९.७०
आश्रित जनसङ्ख्या	७७,७९८
अपाङ्गता भएका	५,२४२

यस वर्ष सङ्खुवासभा जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना महिला र एक जना पुरुष गरी दुई जना पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा ४४ जना महिला र ६ जना पुरुष गरी ५० जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३४ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

सभापोखरी गाउँपालिका-६ की २९ वर्षीया सोमकुमारी राईलाई ०८१ असार ३ गते दिउँसो विद्युतको पोल गाड्ने विषयमा विवाद हुँदा गाउँपालिका अध्यक्ष ५२ वर्षीय भीमबहादुर लिम्बूले हातपात गरेको आरोपमा असार ७ गते अभद्र व्यहार शीर्षकमा जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। गाउँपालिका अध्यक्ष लिम्बूले घर नजिकै विद्युत पोल गाड्न खोजेपछि आफूले हटाउन आग्रह गर्दा जनप्रतिनिधिले हातपात गरेको पीडितले आरोप लगाइन्। गाउँपालिका अध्यक्षले लिम्बूले सोमकुमारी राईविरुद्ध असार ७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। गाउँपालिका अध्यक्ष लिम्बूले आरोपको खण्डन गर्दै असार ९ गते प्रेस विज्ञप्ति जारी गरे। स्थानीय टोल विकास संस्थाको समन्वयमा तार जोड्ने क्रममा शुरु भएको विवाद समाधानको लागि समन्वय गर्ने क्रममा स्थानीय राईले अध्यक्ष लिम्बूलाई खुकुरी प्रहार गर्न लागेपछि खुकुरी खोस्ने काम भएको गाउँपालिका अध्यक्षले विज्ञप्तिमार्फत जानकारी गराए। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

अन्यपक्षबाट

सभापोखरी गाउँपालिकाका एम्बुलेन्स चालक सोही गाउँपालिका-६ का २९ वर्षीय आइतबहादुर राईमाथि ०८१ मङ्सिर १९ गते हातपात भएको पीडितले बताए। एम्बुलेन्स प्रयोगको राजश्व उठाउने क्रममा सभापोखरी गाउँपालिका-६ का २२ वर्षीय पर्वत राई र सोही ठाउँका २४ वर्षीय समीर राईले मङ्सिर १९ गते हातपात गरेको गाउँपालिका उपाध्यक्ष लक्ष्मी चापागाईंले बताइन्। सभापोखरी गाउँपालिका-६ स्थित नयाँबस्ती नजिकै कुटपिट भएको पीडितले बताए। पीडित पक्षले कुटपिट घटनाका आरोपितविरुद्ध जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी नदिएको इन्स्पेक्टर रामकुमार लामिछानेले बताए। कुटपिटबाट घाइते भएका पीडितको स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा मङ्सिर १९ र २० गते उपचार भयो। यस वर्षको अन्त्यसम्म घटना अनुसन्धानमा रहेको प्रहरीले जनायो।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जना रहेको छ। कारागारमा १ सय २४ जना पुरुष छन्। पाँच जना क्षमता भएको कारागारमा आठ जना महिला राखिएको छ। जिल्ला कारागारमा कैद तोकिएका ८१ पुरुष, सात महिला र कैदी नतोकिएका एक महिला गरी ४३ जना थुनुवा छन्। कारागारमा एक जना तीन वर्षीय आश्रित बालक र सात जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। जिल्ला कारागारमा नयाँ भवन निर्माण भएसँगै पुरुष कारागारमा ५५ जना बन्दी क्षमताका लागि कारागार विभागमा जानकारी गराइए पनि ५५ पुरुष बन्दीको क्षमता स्वीकृत नभएको कारागारका जेलर तुलसी पौडेलले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जनाको अहेव कार्यरत छन्। नियमित तथा आस्कमिक स्वास्थ्य परीक्षण जिल्ला कारागारमै हुने गरेको जेलर पौडेलले बताए।

तालिका ८.१.३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१		१		४	४
कारागारमा मृत्यु			१	१			
घाइते					१		१
हत्या					१	३	३
बाल अधिकार	बलात्कार				८		८
	जम्मा				८		८
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा				३०		३०
	बलात्कार				३		३
	पारिवारिक हत्या				१		१
	जम्मा				३४		३४
कूल जम्मा		१	१	३	४४	६	५०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागारमा मृत्यु

यस वर्ष जिल्ला कारागार कार्यालय, खाँदबारीका वरिष्ठ प्रहरी हवल्दार खाँदबारी नगरपालिका-१ का ४१ वर्षीय डीकबहादुर तामाङको ०८० पुस १६ गते शङ्कास्पद मृत्यु भयो। जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी घनश्याम श्रेष्ठले डिकबहादुर बिरामी अवस्थामा भेटिएको भनी बिहान ४ बजे कारागार कार्यालयबाट फोन आएको र आफूले अस्पतालमा भर्ना गर्न निर्देशन दिएर आफू तत्काल अस्पताल पुगेको बताए। अस्पताल प्रशासनले भने बिहान ४ बजे डीकबहादुरलाई अस्पताल ल्याउँदा उपचार अघि नै मृत्यु भएको जनायो। शवको पुस १७ गते बीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान धरानमा पोष्टर्माटम भयो। मृत्यु शङ्कास्पद भएको भन्दै मृतकका परिवारले जिल्ल्ला अस्पतालमा पोष्टमार्टम गर्न नमानेपछि १६ गते नै धरान लगिएको थियो। शवको पुस १८ गते खाँदबारी नगरपालिका- १ स्थित नर्सरी घाटमा सद्गत गरियो। यो वर्षको अन्त्यसम्म पीडित पक्षले कानुनी कारबाही अघि बढाएन।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। ३७ जनाको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा १६ स्थायी र १० जना करारमा कार्यरत छन्। यस वर्ष ४ सय ५९ थान मुद्दा दर्ता भएकोमा २ सय ४७ थान मुद्दा फैसला भए। जसमा फौजदारीतर्फ १ सय ५ मध्ये ३१ थान फैसला भए। देवानीतर्फ ३ सय ५४ थान मुद्दामध्ये २ सय १६ फैसला भए। फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ १ सय ३८ थान र फौजदारी ७४ थान छन् । दुई वर्ष भन्दाबढी पुराना मुद्दा नरहेको अदालतका सेरेस्तेदार भरतमणि पोखरेलले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष सङ्खुवासभा जिल्लामा बलात्कार घटनामा आठ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ७ आधारभूत विद्यालय, ६ धार्मिक र ४० माध्यमिक गरी ३ सय ५३ विद्यालय छन्। खाँदवारी नगरपालिका-३ र चैनपुर नगरपालिका-६ मा गरी दुई सुस्तश्रवण केन्द्र रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख गोपालमान भण्डारीले बताए। यस वर्ष २० हजार ३ सय ६९ जना छात्र र १९ हजार ४ सय १३ जना छात्रा गरी ३९ हजार ८

तालिका ८.१.२.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट		
	महिला	पुरुष	जम्मा
बाल अधिकार	४		४
महिला अधिकार	१		१
हत्या		१	१
कूल जम्मा	५	१	६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

सय ९ जना विद्यालय भर्ना भए। जसमा दलित ३ हजार ८ सय १७ जना रहेका छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका १७ जना बालबालिकाले वार्षिक १४ हजारका दरले २ लाख ३८ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाएको भण्डारीले बताए। जिल्लामा अपाङ्गमैत्री विद्यालय दुई छन्। भोटखोलामा हिमपात र जाडोको समयमा माघ महिनामा एक महिना विद्यालय बन्द हुने गरेको भाटखोला गाउँपालिका अध्यक्ष वाङछेदर भोटेले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा खान नदिएको १८, लगाउन नदिएको सात र कुटपिटको सात उजुरी थिए। सबै उजुरीमा मेलमिलाप गराइएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयले जनायो।

यो वर्ष सङ्खुवासभा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा तीन र घरेलु हिंसाका घटनामा ३० जना गरी ३३ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

पारिवारिक हत्या

सिलिचोङ गाउँपालिका स्थायी घर भई खाँदबारी नगरपालिका-७ की २६ वर्षीया विना राईको ०८० फागुन १८ गते मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटपछि हत्या गरेको आरोपमा ३१ वर्षीय पति मङ्सिरे शेर्पाविरुद्ध पीडित पक्षले फागुन १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले फागुन २४ गते खाँदबारी नगरपालिका-७ स्थित वेलफर डाँडाबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश ध्रुवराज त्रिपाठीको ०८१ भदौ १७ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै जन्मकैदको फैसला सुनाएको अदालतका स्रेस्तेदार भरतमणि पोखरेलले बताए।

ज्येष्ठ नागरिक

हत्या

खाँदवारी नगरपालिका-९ तुम्लिङटारकी ६२ वर्षीया दिलकुमारी घिमिरेको ०८० माघ ६ गते सुनको गहना लुट्नको लागि हत्या गरेको आरोपमा मृतकका जेठा छोरा सुभाष घिमिरले माघ ७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। हत्या गरेको आरोपमा प्रहरीले सुनसरी जिल्ला, धरान उपमहानगरपालिका-१३ जिरोपोइन्टका ३० वर्षीय दीपेन भनिने आकाश राईलाई माघ ११ गते गिरफ्तार गऱ्यो। पीडितलाई आरोपितले माघ ६ गते बञ्चरो प्रहार गरी हत्या गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर अशोककुमार जबेगुले बताए। आरोपितलाई धरान उपमहानगरपालिका-२ देशीलाइनस्थित एक गेष्टहाउसबाट माघ ११ गते गिरफ्तार गरेको प्रहरीले जनायो। शवको पोष्टमार्टम जिल्ला अस्पतालमा माघ ७ गते भयो। पीडित पक्षले शव बुझी माघ ७ गते खाँदबारी नगरपालिका-९ सतिघाटमा सद्गत गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालयमार्फत जिल्ला अदालतमा माघ ११ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको फागुन ९ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश दियो। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

सङ्खुवासभामा यो वर्ष ८ सय ७७ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

सङ्खुवाभामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

सङ्खुवासभामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

सङ्खुवासभामा ३९ हजार १ सय १८ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ६७.९७ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १३ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, दुई नगर अस्पताल, चार प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, १४ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, ४० सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, ३८ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, ३२ स्वास्थ्य चौकीसहित १ सय ३१ स्वास्थ्य संस्था छन्।

नौ विशेषज्ञ चिकित्सकको दरबन्दी रहेकोमा रिक्त छ। छात्रवृत्ति करारमा चार जना र अस्पताल विकास समिति करारमा ५३ जना कार्यरत छन्। २९ जना नर्सिङ स्टाफ दरबन्दीमा स्थायी नौ जना र अनमी तीन रिक्त छन्। ९८ प्रकारका औषधीमध्ये स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको ६२ छ। जिल्ला अस्पतालबाट १२ हजार ७ सय ४ जना पुरुष र १६ हजार ५३ जना महिलाले स्वास्थ्य बीमाबाट सेवा लिएका छन्।

तालिका ८.१.२.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	८	८

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		३०		३०
बलात्कार			३	३
पारिवारिक हत्या	१			१
जम्मा	१	३०	३	३४

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.३ सोलुखुम्बु

जम्मा जनसङ्ख्या	१,०४,८५१
महिला	५२,१०४
घर परिवार सङ्ख्या	२६,२३९
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५,३८६
साक्षरता प्रतिशत	७६.९५
आश्रित जनसङ्ख्या	५१,२२२
अपाङ्गता भएका	३,२८०

यस वर्ष सोलुखुम्बु जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ३२ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ३५ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा तीन जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २८ जना महिला पीडित भए। त्यसैगरी जातीय विभेदका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता पाँच महिला र २० पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा ११ महिला र ९६ पुरुष गरी १ सय ७ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा आश्रित बालक एक जना छन्। कैदीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था रहेको जेलर सरस्वतीकुमारी रेग्मीले बताइन्। कारागारमा पाँच जना पुरुष र दुई जना महिला गरी सात जना ज्येष्ठ नागरिक छन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ५० थानमध्ये ३२ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ४१ थानमध्ये २१ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा १४ थान छन् भने देवानी मुद्दा पाँच थान बाँकी छन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष सोलुखुम्बु जिल्लामा बलात्कार घटनामा एक र नवजात शिशुको हत्याका घटनामा दुई जना गरी तीन जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा आधारभूत १ सय ७८ र माध्यमिक १ सय गरी २ सय ७८ विद्यालय छन्। जिल्लाका ६० विद्यालयमा मात्र खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा राज्यको खर्चमा निःशुल्क उपलब्ध गराइँदै आएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका सूचना अधिकारी प्रकाण्ड न्यौपानेले बताए। जिल्लाको साक्षरता ९७.७३ प्रतिशत पुगेपछि ०७९ असार २६ गते साक्षर जिल्ला घोषणा गरिएको छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यस वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २९ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक

सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका चार, खान लाउन नदिएका दुई, विवाह दर्ता नगरिदिएको चार, जन्मदर्ता नगरिदिएको तीन र नागरिकता नबनाइदिएको पाँच, कान्छी पत्नी ल्याएर हेला गरेको पाँच र घरायसी झगडाका ६ उजुरी छन्। जसमध्ये २३ उजुरीमा मेलमिलाप र सात उजुरी कानुनी प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रका प्रमुख सविता अधिकारीले बताइन्।

यो वर्ष सोलुखुम्बु जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ६ र घरेलु हिंसाका घटनामा २० जना महिला गरी २६ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो। बलात्कारपछि एक जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

९१ वर्षीया वृद्धालाई ०८१ साउन २ गते बलात्कार गरेको आरोपमा सोताङ गाउँपालिका २- का १९ वर्षीय पवन राईविरुद्ध पीडित पक्षले साउन १३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले साउन ३ गते गिरफ्तार गऱ्यो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण साउन २१ गते जिल्ला अस्पतालमा भयो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश शङ्करबहादुर राईको भदौ ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

पारिवारिक हत्या

सोताङ गाउँपालिका-५ की ८४ वर्षीया चन्द्रमाया राईको घरायसी विवादका क्रममा ०८१ असोज २ गते खुकुरी प्रहार गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले सौतेनी छोरा ४७ वर्षीय चन्द्रकुमार राईविरुद्ध असोज ५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असोज ५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत् जिल्ला अदालतमा असोज १५ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश शङ्करबहादुर राईको असोज १५ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। शवको पोष्टमार्टम जिल्ला अस्पतालमा असोज ५ गते भयो। सोही दिन पीडित पक्षले शव बुझी सद्गत गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

तालिका ८.१.३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		१	१	२
हत्या			१	१
जातीय विभेद			१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	१		१
	नवजात शिशुको हत्या	२		२
	जम्मा	३		३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	२०		२०
	बलात्कार	६		६
	पारिवारिक हत्या	१		१
	बलात्कारपछि हत्या	१		१
	जम्मा	२८		२८
कूल जम्मा		३२	३	३५

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

सोलखुम्बुमा यो वर्ष २ सय ८३ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

सोलुखुम्बुमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष सोलुखुम्बुमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

सोलुखुम्बुमा २६ हजार २ सय ३९ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ३९.३२ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

सोलुखुम्बु जिल्लामा जम्मा ६ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा दुई सरकारी अस्पताल, दुई सामुदायिक अस्पताल, १७ स्वास्थ्य चौकी र दुई नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सरकारी अस्पतालमा तीन जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा ०८१ साउन १६ गते यता तीन जना कार्यरत छन्। १४ जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दीमा आठ जना कार्यरत छन्। जिल्लामा ४ हजार ५ सय १५ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा ४ हजार ५ सय १५ जनाको बीमा गरिएको छ।

तालिका ८.१.३.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	१
नवजात शिशुको हत्या	२	२
जम्मा	३	३

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	२०			२०
बलात्कार			६	६
बलात्कारपछि हत्या		१		१
पारिवारिक हत्या			१	१
जम्मा	२०	१	७	२८

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.४ ओखलढुङ्गा

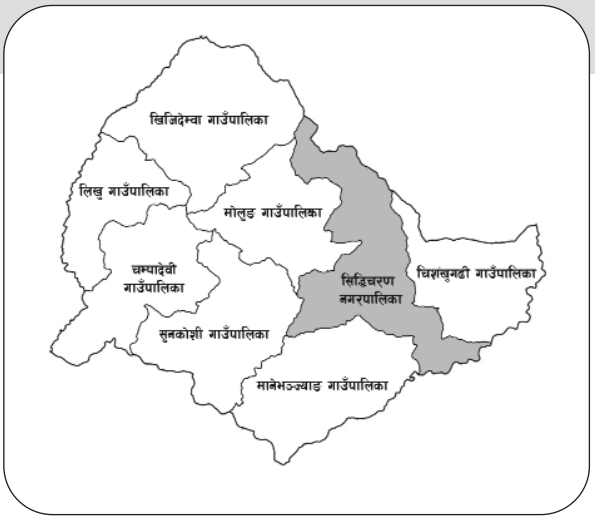

जम्मा जनसङ्ख्या	१,३९,५५२
महिला	७१,४७२
घर परिवार सङ्ख्या	३४,२८६
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	८,४०९
साक्षरता प्रतिशत	७३.८९
आश्रित जनसङ्ख्या	६९,३७६
अपाङ्गता भएका	४,२६०

यस वर्ष ओखलढुङ्गा जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ५४ जना महिला र पाँच जना पुरुष गरी ५९ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १२ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४४ जना महिला पीडित भए। त्यसैगरी जातीय विभेदका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३० जनाको छ। कारागारमा ६५ जना कैदी र २२ जना थुनुवा गरी ८७ जना छन्। जसमा कैदी पाँच र बन्दी तीन जना महिला छन्। कारागारमा एक जना सिनियर अहेवको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कैदीबन्दीको नियमित तथा आकस्मिक स्वास्थ्य परीक्षण कारागारभित्रै हुने गरेको छ। क्षमताभन्दा तीन गुणा बढी कैदीबन्दी भएकाले व्यवस्थापनमा समस्या भएको जेलर लेखनाथ दाहालले बताए।

कारागारमा कैदीबन्दीबिच ०८१ असोज ४ गते झडप भयो। झडपपछि कारागार प्रशासनले नाइके र सहनाइकेलाई नुवाकोट कारागार स्थानान्तरण गऱ्यो। कारागारका नाइके र सहनाइकेले आर्थिक शोषणका साथै अपचलन गरेको आरोपमा कैदीबन्दीबिच झडप भएको कारागार प्रशासनले जनायो। कैदीबन्दीको आक्रोशित भीडले नाइके र सहनाइकेमाथि कुटपिट गरेको कारागारका जेलर लेखनाथ दाहालले बताए। झडपमा कोही कसैलाई चोट नलागेको र घाइते नभएको कारागार प्रशासनले जनायो। झडपमा संलग्न कैदीबन्दीको नाम, ठेगाना कारागार प्रशासनले गोप्य राख्यो।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा स्थायी र करार गरेर ३० जना कार्यरत भए पनि पाँच जनाको दरबन्दी रिक्त छ। यस वर्ष जिल्ला अदालतमा फौजदारी मुद्दातर्फ ५० थान र देवानी मुद्दातर्फ २४ थान गरी ७६ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा फौजदारी आठ थान र देवानी २२ थान मुद्दा फैसला भएको अदालतका स्रेस्तेदार विनोदप्रसाद घिमिरेले बताए।

उच्च अदालत विराटनगर, अस्थायी इजलास ओखलढुङ्गा

चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत विराटनगर, ओखलढङ्गा अस्थायी इजलासमा तीन जना न्यायाधीश कार्यरत छन्। यस वर्ष अदालतमा फौजदारी मुद्दातर्फ १९ थान र देवानी मुद्दातर्फ २५ थान गरी ४४ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा फौजदारी सात थान र देवानी १३ थान मुद्दा फैसला भए। फौजदारी मुद्दातर्फ १२ थान र देवानी मुद्दातर्फ १२ थान गरी २४ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको अदालतका रजिष्ट्रार विष्णुप्रसाद पाण्डेले बताए। १८ महिना र दुई वर्ष ननाघेको मुद्दा अदालतमा नरहेको रजिष्ट्रार विष्णुप्रसाद पाण्डेले बताए।

तालिका ८.१.४.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			३	३
जातीय विभेद			१	१
बाल अधिकार	नवजात शिशुको हत्या		३	३
	बलात्कार	५		५
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	४		४
	जम्मा	१०	३	१३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३५		३५
	बलात्कार	१३		१३
	हाडनाता करणी	३		३
	पारिवारिक हत्या	३		३
	जम्मा	४४		४४
कूल जम्मा		५४	५	५९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बाल अधिकार

यस वर्ष ओखलढुङ्गा जिल्लामा बलात्कार घटनामा पाँच, हाडनाता करणी घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा चार र नवजात शिशुको हत्या घटनामा दुई जना गरी १२ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय १५ सामुदायिक विद्यालयमध्ये ८१ माध्यमिक र २ सय ३४ आधारभूत विद्यालय छन्। जिल्लाको साक्षरता प्रतिशत ९९.५ प्रतिशत छ। जिल्लामा १ हजार ७ सय ३ शिक्षकले अध्यापन गराइरहेका छन्। जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा १५ हजार ९७ जना र १४ हजार २ सय २७ छात्र गरेर २९ हजार ३ सय २४ विद्यार्थी रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख भरतबहादुर भट्टराईले बताए। जिल्लाका २ सय ४१ विद्यालय भवन र १ सय ७ ओटा शौचालय अपाङ्गमैत्री छन्। यस वर्ष पहिरोले १५ ओटा विद्यालयमा क्षति पुऱ्यायो।

कुटपिट

चार र ६ वर्षीय छोराहरूलाई कुटपिट गरेको आरोपमा खिजिदेम्बा गाउँपालिका -९ का ४३ वर्षीय फूरिञ्जी शेर्पालाई प्रहरीले ०८१ साउन २४ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितले छोराहरूलाई पटकपटक र अन्तिम पटक साउन २० गते यातना दिएपछि स्थानीयले आरोपितविरुद्ध साउन २३ गते प्रहरीलाई खबर गरेका थिए। वैदेशिक रोजगारीमा साइप्रसमा रहेकी ३५ वर्षीया पत्नी छोटी शेर्पासँग रिस साँध्न छोराहरूलाई यातना दिने र भिडियो र फोटो पठाउने गरेको अनुसन्धानका क्रममा खुलेको प्रहरीले जनायो। आरोपितले छोराहरूलाई कुटपिट गर्नुका साथै खड्कुलोमा राखेर पानीसँगै उमाल्ने, डोरीले बाँधेर उधोमुण्टो पारेर झुण्ड्याउने, बाँधेर राखेर यातना दिने गरेको फोटो र भिडियो आफैले खिच्ने गरेको पाइएको प्रहरीले जनायो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा ०८१ भदौ १४ गते अमानवीय व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्लाका अदालतका न्यायाधीश गिरिराज गौतमको भदौ १६ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। पीडित बालकहरूको स्वास्थ्य परीक्षण र उपचार जिल्ला अस्पतालमा भयो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

बलात्कार

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८० चैत २७ गते बलात्कार गरेको आरोपमा सिद्धिचरण नगरपालिका-७ का ३५ वर्षीय दावा शेर्पाविरुद्ध पीडित पक्षले चैत २८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले चैत २८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश गिरिराज गौतमको ०८१ भदौ ६ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १० वर्ष कैद, ५ लाख रुपियाँ जरिबाना, १ लाख रुपियाँ पीडितलाई क्षतिपूर्ति भराउन र २० हजार रुपियाँ पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्न आदेश दिएको अदालतका स्रेस्तेदार विनोदप्रसाद घिमिरेले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २६ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए । जसमध्ये खान नदिएको १८, लगाउन नदिएको एक, विवाह दर्ता नगरेको एक र मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका ६ उजुरी छन् । यीमध्ये २५ उजुरीमा मेलमिलाप र एक उजुरीमा उजुरीकर्ता र आरोपितलाई सम्पर्क गर्दा सम्पर्कमा नआएकोले थप कानुनी प्रक्रिया अघि बढ्न नसकेको सेवा केन्द्रका इञ्जार्च काजी पराजुलीले बताए।

यो वर्ष ओखलढुङ्गा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा १३, हाडनाता करणी घटनामा तीन र घरेलु हिंसाका घटनामा २५ जना गरी ४१ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

२४ वर्षीया महिलालाई ०८० माघ ९ गते बलात्कार गरेको आरोपमा सिद्धिचरण नगरपालिका-८ सल्लेरीका ३४ वर्षीय मेघबहादुर परियारविरुद्ध पीडित पक्षले माघ १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले माघ १० गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश गिरिराज गौतमको ०८१ जेठ ८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै चार वर्ष कैद, १ लाख ५० हजार रुपियाँ जरिबाना र १ लाख ५० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउन आदेश दिएको अदालतका सूचना अधिकारी प्रमोद रिजालले बताए।

पारिवारिक हत्या

सिद्धिचरण नगरपालिका-५ विप्लाटेकी ३८ वर्षीया किमु शेर्पाको ०८१ फागुन ११ गते घरायसी विवादमा कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा ४० वर्षीय पति काजी शेर्पाविरुद्ध पीडित पक्षले फागुन १२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले फागुन १२ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश गिरिराज गौतमको ०८१ कात्तिक ११ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै जन्मकैद सजायको फैसला सुनाएको अदालतका सेस्तेदार विनोदप्रसाद घिमिरेले बताए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

ओखलढुङ्गामा यो वर्ष ५ सय ६ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

ओखलढुङ्गामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष ओखलढुङ्गामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

ओखलढुङ्गामा ३४ हजार २ सय ८६ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ५४.१३ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा सात ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, सामुदायिक अस्पताल एक, आधारभूत अस्पताल दुई, स्वास्थ्य चौकी ५२, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र एक, सहरी स्वास्थ्य केन्द्र पाँच, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ सात, आधारभूत स्वास्थ्य इकाइ ३१ गरी १ सय स्वास्थ्य संस्था छन्। एक जना विशेषज्ञ चिकित्सकसहित ३० जनाको दरबन्दी रहेको जिल्ला अस्पतालमा विशेषज्ञ चिकित्सकको दरबन्दी रिक्त छ। दुई जना एमबीबीएस डाक्टरको दरबन्दी रहेकामा करारसहित ६ जना कार्यरत छन्। तीन जना स्टाफनर्सको दरबन्दी रहेकोमा सबैजना कार्यरत छन्। अहेब एक र एक हेल्थ असिस्टेनको दरबन्दी रिक्त छ। टेक्निसियन एक जना दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। रेडियोग्राफर एक दरबन्दी रिक्त छ।

९८ प्रकारका नि:शुल्क औषधी पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा ८० प्रकारका औषधी पाइने गरेको जिल्ला अस्पतालका प्रमुख डाक्टर साजन दुवालले बताए। जिल्ला अस्पतालमा रहेको दुई ओटा भेन्टिलेटर र पाँच बेडको आइसीयु दक्ष जनशक्ति नहुँदा सञ्चालनमा आउन सकेको छैन।

तालिका ८.१.४.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
नवजात शिशुको हत्या			२	२
बलात्कार	२		४	६
यौन दुर्व्यवहार		१	३	४
जम्मा	२	१	९	१२

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		१८	२	५	२५
बलात्कार	१		२	१३	१६
पारिवारिक हत्या	२		१		३
जम्मा	३	१८	५	१८	४४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.५ खोटाङ

जम्मा जनसङ्ख्या	१,७५,२९८
महिला	८८,६६१
घर परिवार सङ्ख्या	४१,७२०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	७,५८५
साक्षरता प्रतिशत	७५.९९
आश्रित जनसङ्ख्या	९१,५३५
अपाङ्गता भएका	४,९२५

यस वर्ष खोटाङ जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ६९ जना महिला र चार जना पुरुष गरी ७३ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २६ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३४ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ६६ पुरुष र ३३ महिला गरी ९९ जनाको रहेको छ। कारागारमा १ सय १७ जना कैदी र ४७ जना थुनुवा गरी १ सय ६४ जना छन्। जसमा महिला कैदीको सङ्ख्या दुई छ। कारागारमा पाँच जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी भएका कारण पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था रहेको जेलर सोमप्रसाद आचार्यले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेवको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागारमा खानेपानीको समस्या रहेको पनि जेलर आचार्यले बताए।

चौकीदार छनौटको विषयलाई लिएर ०८१ साउन १६ गते भएको झडपमा ३६ वर्षीय कैदी रोहिनी कार्की घाइते भएको कारागार प्रशासनले जनायो। ३२ वर्षीय कैदी कर्मा शेर्पालगायतले बेल्चा प्रहार गर्दा रोहिनी घाइते भएको जेलर सोमप्रसाद आचार्यले बताए। उनलाई कर्मा शेर्पाका समर्थक ३१ वर्षीय सन्तोष परियार, ३० वर्षीय निश्चल श्रेष्ठ, २९ वर्षीय दर्शन राई, ४४ वर्षीय प्रेम पुरी, ३३ वर्षीय इन्द्र पौडेल र ३२ वर्षीय सुवास विश्वकर्माले आक्रमण गरेको कारागार प्रशासनले जनायो। घाइतेको उपचार जिल्ला अस्पतालमा साउन १६ गते भयो। कारागार प्रशासनले प्रेम पुरीलाई रौतहट र अन्यलाई सोही दिन पर्सा कारागार स्थानान्तरण गरेको जेलर सोमप्रसाद आचार्यले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष फौजदारी मुद्दा ६८ थान र देवानी ७१ थान मुद्दा गरी १ सय ३९ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमध्ये फौजदारी २८ थान र देवानी ३७ थान मुद्दा फैसला भए। जिल्ला अदालतमा दुई वर्ष पुराना मुद्दा नभएको अदालतका सेरेस्तेदार सीताराम खड्काले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष खोटाङ जिल्लामा बलात्कार घटनामा १७, हाडनाता करणी घटनामा एक, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा ६ र बालविवाहका घटनामा एक जना गरी २६ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा बालविकास केन्द्र ३ सय ४७, निम्न माध्यमिक विद्यालय ३ सय १६ र माध्यमिक विद्यालय

तालिका ८.१.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		८	३	१०
घाइते			३	३
हत्या		१		१
बाल अधिकार	बालविवाह	१		१
	बलात्कार	१७		१७
	सामूहिक बलात्कार	१		१
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	६		६
	जम्मा	३६		३६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३५		३५
	बलात्कार	३		३
	हाडनाता करणी	४		४
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	जम्मा	३४		३४
कूल जम्मा		६९	४	७३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८४ छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय नभएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख तीर्थ बिकले बताए। जिल्लामा रहेका अधिकांश विद्यालयमा खानेपानीको व्यवस्था रहेको प्रमुख बिकले बताए।

बलात्कार

सात वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार ५ गते बलात्कार गरेको आरोपमा ६३ वर्षीय पुरुषविरुद्ध पीडित पक्षले असार ६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असार ६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश नारायणप्रसाद दाहालको ०८१ कात्तिक ५ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै २५ वर्ष कैद, ५ लाख रुपियाँ जरिबाना र १ लाख ५० हजार रुपियाँ पीडितले क्षतिपूर्ति पाउने गरी फैसला भएको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार सीतराम खड्काले बताए।

तीन वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार २ गते बलात्कार गरेको आरोपमा १४ वर्षीय बालकविरुद्ध पीडित पक्षले असार २ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असार २ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश नारायणप्रसाद दाहालको असोज १० गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १२ वर्ष ६ महिना कैद, ३ लाख ५० हजार रुपियाँ जरिबाना र ७५ हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउने फैसला गरेको अदालतका स्रेस्तेदार सीताराम खड्काले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २५ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमध्ये मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिट गरेको २३ र घर निकाला गरेको दुई उजुरी छन्। सबै उजुरीमा मेलमिलाप गराएको सेवा केन्द्रकी असई कोपिला भुजेलले बताइन्।

यो वर्ष खोटाङ जिल्लामा बलात्कारका घटनामा तीन, हाडनाता करणी घटनामा चार, यौन दुर्व्यवहार घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा २५ जना गरी ३४ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

ज्येष्ठ नागरिक

हत्या

साकेला गाउँपालिका-२ का ७१ वर्षीय कृष्णकुमार राईलाई घरायसी विवादका क्रममा ०८१ जेठ ७ गते कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा ४२ वर्षीय छोरा टिकाराम राईविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले जेठ १० गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा असार ६ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश नारायणप्रसाद दाहालको असार ७ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षमा पठायो। शवको पोष्टमार्टम जिल्ला अस्पतालमा जेठ ११ गते भयो। आरोपितले जेठ ७ गते बाबुको हत्या गरी जेठ ८ गते घर नजिक पुरेको र आरोपितविरुद्ध प्रहरीमा उजुरी परेपछि शव उत्खनन गरिएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर वेनु कार्कीले बताए। पीडित पक्षले जेठ ११ गते साकेला गाउँपालिका-२ घर नजिक सद्गत गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

खोटाङमा यो वर्ष १ हजार ४ सय ५३ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

तालिका ८.१.५.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

खोटाङमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष खोटाङमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

खोटाङमा ४१ हजार ७ सय २० घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ७६.७१ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

खोटाङ जिल्लामा सन् १७ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एउटा जिल्ला अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ७६ स्वास्थ्य चौकी छन्। ९८ प्रकारका औषधी निःशुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि जिल्लाका स्वास्थ्य संस्थामा निःशुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या ३८ को हाराहारीमा मात्र छ। जिल्लामा ३२ हजार ३ सय ३९ जना महिला र ३१ हजार ६ सय ६३ जना पुरुष गरी ६४ हजार ३ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएका छन्। स्वास्थ्य बीमा गराएकाहरूले नियमित स्वास्थ्य सेवा लिइरहेको स्वास्थ्य बीमाकर्ता सन्तोष दाहालले बताए।

तालिका ८.१.५.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बालविवाह		१		१
बलात्कार	२	३	१४	१९
यौन दुर्व्यवहार	१	१	४	६
जम्मा	३	५	१८	३६

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३	२	३५
बलात्कार		७	७
यौन दुर्व्यवहार		२	२
जम्मा	३३	११	३४

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.६ भोजपुर

जम्मा जनसङ्ख्या	१,५७,९२३
महिला	७९,७१२
घर परिवार सङ्ख्या	३८,५८०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	७,१०३
साक्षरता प्रतिशत	७८.८७
आश्रित जनसङ्ख्या	७९,२७६
अपाङ्गता भएका	५,४९०

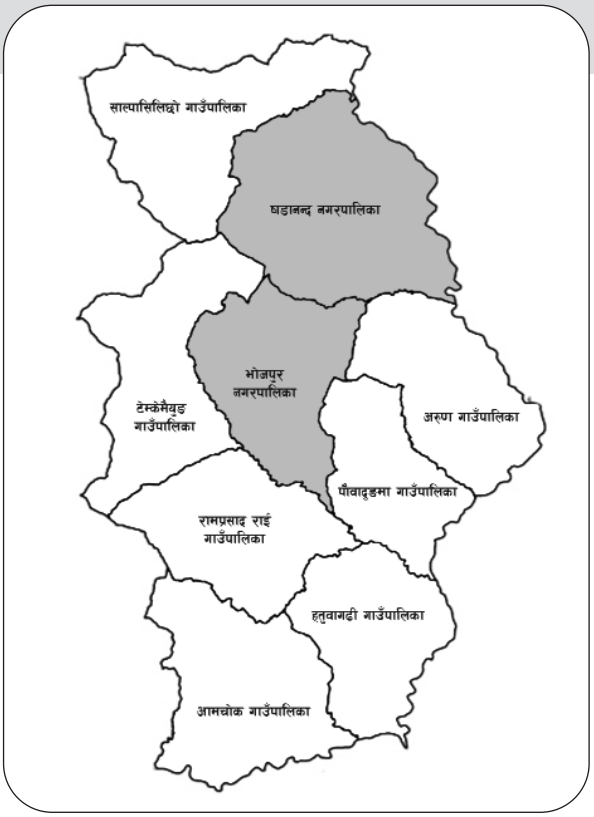

यस वर्ष भोजपुर जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ७० जना महिला र एक जना पुरुष गरी ७१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा चार जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ४० जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ६७ जना र कैद नतोकिएका ४५ जना गरी १ सय १२ जना छन्। जसमा महिला कैदीबन्दीको सङ्ख्या ६ रहेको छ। कारागारमा सात जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी भएकाले शौचालय, खानेपानी, सुत्न र स्वास्थ्य उपचारमा समस्या छ। भौतिक संरचना समेत जीर्ण हुँदा बस्न समेत जोखिम रहेको जेलर केशवप्रसाद खनालले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेवको दरबन्दी रहेको छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको अदालतमा यस वर्ष देवानीतर्फ १ सय ४२ थान मुद्दामध्ये ७१ थान मुद्दा फैसला भए। फौजदारीतर्फ दर्ता भएका १ सय ७ थान मुद्दामध्ये ५८ थान फैसला भए। दुई वर्षभन्दा पुराना कुनै पनि मुद्दा बाँकी नभएको जिल्ला अदालतले जनायो।

बाल अधिकार

यस वर्ष भोजपुर जिल्लामा बलात्कार घटनामा दुई र हाडनाता करणी घटनामा दुई गरी चार जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ३४ आधारभूत र ७४ माध्यमिक गरी ४ सय ८ विद्यालय छन्। जिल्लाका विद्यालयमा खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा राज्यको खर्चमा निःशुल्क उपलब्ध हुने भनिए पनि यो सुविधा जिल्लाका ७४ ओटा माध्यमिक विद्यालयमा मात्र छ। प्राथामिक र आधारभूत विद्यालयमा भने खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा उपलब्ध भए पनि विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा नभएको शिक्षा

विकास तथा समन्वय इकाइ, भोजपुरका प्रमुख रामप्रसाद अधिकारीले बताए। ०७२ को भूकम्पपछि बनेका भवनमात्र अपाङ्गतामैत्री भएपनि यस्ता भवनको एकीन तथ्याङ्क नभएको समन्वय इकाइका प्रमुख अधिकारीले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २६ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट पाँच, खान/लाउन नदिएको सात, र घरायसी झगडाका ११ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले २१ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने पाँच उजुरीमा कानुनी प्रक्रिया अघि बढेको छ।

यो वर्ष भोजपुर जिल्लामा बलात्कारका घटनामा सात र घरेलु हिंसाका घटनामा ५८ गरी ६५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

पारिवारिक हत्या

अरूण गाउँपालिका-४ ल्याङडाँडा चरम्बीकी ६८ वर्षीया नीरकुमारी तामाङको घरायसी विवादका क्रममा ०८१ जेठ २७ गते खुर्पा प्रहारी गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले ३४ वर्षीय छोरा मिलन तामाङविरुद्ध जेठ २७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई सोही दिन घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा असार १६ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश बाबुकाजी बानियाको असार १६ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाएको सेस्तेदार मोहन घिमिरेले बताए। शवको पोष्टमार्टम जेठ २८ गते जिल्ला अस्पतालमा गरी आफन्तले बुझेर अरूण गाउँपालिका-४ ल्याङडाँडा चरम्बीमा सद्गत गरे। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

भोजपुरमा यो वर्ष १ हजार ३ सय १५ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

तालिका ८.१.६.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	३		३
	हाडनाता करणी	३		३
	जम्मा	४		४
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	५८		५८
	बलात्कार	६		६
	पारिवारिक हत्या	१		१
	जम्मा	६६		६६
कूल जम्मा		७०	१	७१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

भोजपुरमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

भोजपुरमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

भोजपुरमा ३८ हजार ५ सय ८० घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ८७.२९ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत : खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ६ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत : स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, ६६ स्वास्थ्य चौकी, तीन प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, एक नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या २२ को हाराहारीमा छ। जिल्ला अस्पतालमा चिकित्सकको अभाव हुँदा जिल्ला बाहिरका अस्पतालमा जानुपर्ने बाध्यता छ। जिल्लामा ४२ हजार ८ सय २० जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क

बीमा कार्यक्रममा पनि २ हजार ७ सय ३० जना पुरुष र २ हजार ८ सय २९ जना महिला गरी ५ हजार ५ सय ५९ जनाको बीमित छन्। स्वास्थ्य बीमाले उपचारमा सहज हुने भोजपुर नगरपालिका-५ का स्थानीय धनबहादुर थापाले बताए।

तालिका ८.१.६.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	४	४

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३	३५	५८
बलात्कार		६	६
पारिवारिक हत्या		१	१
जम्मा	३३	४३	६६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.७ धनकुटा

जम्मा जनसङ्ख्या	१,५०,५९९
महिला	७६,७७५
घर परिवार सङ्ख्या	३७,६१६
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	९,२३९
साक्षरता प्रतिशत	८१.३६
आश्रित जनसङ्ख्या	७०,३२२
अपाङ्गता भएका	५,१९७

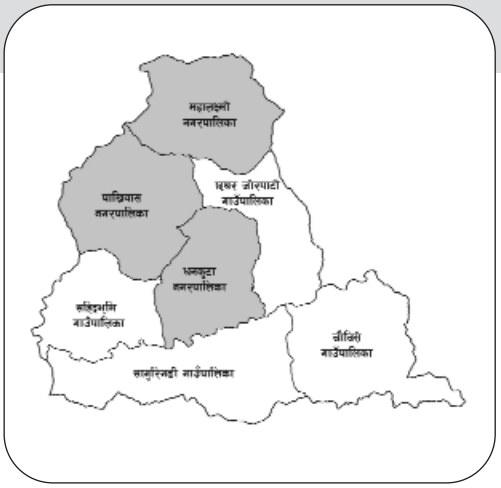

यस वर्ष धनकुटा जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ९६ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ९९ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १४ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ७७ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३५ पुरुष र १५ महिला गरी ५० जनाको रहेको छ । कारागारमा कैद तोकिएका पुरुष १ सय ३० र महिला चार जना कैदी र कैद नतोकिएका पुरुष २४ र महिला दुई जना थुनुवा गरी १ सय ६० जना छन्। पुरुष कारागारमा क्षमता भन्दा १ सय १९ जना बढी राखिएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक अहेवको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागारमा खानेपानीको अभाव हुने गरेको र शौचालयमा धेरै प्रयोगकर्ता भएकै कारण सरसफाइमा समस्या हुने गरेको जेलर सन्तोष भण्डारीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष ४ सय ७० थान मुद्दा दर्ता भएकोमा ३ सय ८५ थान देवानी र ८५ थान फौजदारी छन्। जसमा फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ १ सय १५ थान र फौजदारीतर्फ ६५ थान छन्। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दा देवानी एक थान छ। देवानीतर्फ २ सय ७० थान र फौजदारी २० थान मुद्दा फैसला भएका छन्।

उच्च अदालत विराटनगर, धनकुटा इजलास

चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत विराटनगर, धनकुटा इजलासमा चारै जना कार्यरत छन्। देवानीतर्फ ९१ र फौजदारीतर्फ २ सय २० थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ ४४ र फौजदारीतर्फ ८२ थान छन्। दुई वर्ष पुराना मुद्दा नरहेको अदालतका सूचना अधिकारी शम्भु भुजेलले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष धनकुटा जिल्लामा बलात्कार घटनामा १०, यौन दुर्व्यवहार घटनामा तीन र बालविवाहका घटनामा एक गरी १३ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ३६ आधारभूत र ९१ माध्यमिक विद्यालय छन्। जसमा कक्षा १ देखि १० सञ्चालन भएका ४७ र कक्षा १ देखि १२ सञ्चालन भएका ४४ छन्। यस वर्ष बालविकासमा २ हजार ६

तालिका ८.१.७.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
घाइते		१	२	३
हत्या		२	१	३
धम्की			१	१
जातीय विभेद		१		१
बाल अधिकार	बाल विवाह	१		१
	बलात्कार	१०		१०
	यौन दुर्व्यवहार	२		२
	जम्मा	१३		१३
महिला अधिकार	हरेलु हिंसा	६९		६९
	बलात्कारपछि हत्या	१		१
	बलात्कार	६		६
	बलात्कार प्रयास	१		१
	जम्मा	६८		६८
कूल जम्मा		९५	४	९९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

सय ७० छात्रा र २ हजार ९ सय २ छात्र गरी ५ हजार ५ सय ७२ बालवालिका भर्ना भए। आधारभूत तहमा ११ हजार ४ सय ८० छात्रा र १२ हजार २ सय ७० छात्र गरी २३ हजार ७ सय ५० बालबालिका भर्ना भए। माध्यमिक तहमा ४ हजार ४ सय ५ छात्रा र ४ हजार ९० छात्र गरी ८ हजार ४ सय ९८ बालबालिका भर्ना भए। १८ हजार ५ सय ५५ छात्रा र १९ हजार २ सय ६२ छात्र गरी कूल ३७ हजार ८ सय १७ बालबालिका भर्ना भए।

जिल्लाका सबै विद्यालयमा छात्र र छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै शौचालयको व्यवस्था छ। साँगुरीगढी गाउँपालिका र चौबीसे गाउँपालिकाका केही विद्यालयमा खानेपानी तीन वा चार दिनमा आउने हुँदा सङ्कलन गरेर राख्नुपर्ने अवस्था छ। जिल्लामा सात ओटा विद्यालय अपाङ्गतामैत्री छन्।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३० जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरेका पाँच, खान/लाउन नदिएको १०, विवाह दर्ता नगरेको दुई र नागरिकता नबनाएको तीन, मादक पदार्थ सेवन गरी घरायसी झगडाका १० उजुरी छन्। २५ उजुरीमा मेलमिलाप र पाँच उजुरी कानुनी कारबाहीका लागि अघि बढाएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी ओमप्रकाश खनालले बताए।

यो वर्ष धनकुटा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा सात, बलात्कार प्रयासका घटनामा एक, 'बोक्सी'को आरोपमा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ६८ गरी ७७ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

धनकुटामा यो वर्ष ७ सय ४६ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

धनकुटामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष धनकुटामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

धनकुटामा ३७ हजार ९ सय १६ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ८६.७१ प्रतिशत जनताको खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत : खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

धनकुटामा आठ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

एक जिल्ला अस्पताल, दुई सामुदायिक अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३७ स्वास्थ्य चौकी र १५ नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। ९८ प्रकारका औषधी निःशुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा निःशुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या ४० को हाराहारीमात्रै छ। जिल्लामा यो वर्षसम्म ४९ हजार ६ सय ११ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएका छन् । जसमा २५ हजार ६ सय ८१ जना महिला र २३ हजार ९ सय २८ जना पुरुष छन्। जिल्लामा करिब ३३ प्रतिशत मात्रै बीमाको पहुँचमा पुगेका छन्।

तालिका ८.१.७.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	कानुनी दायरामा नल्याइएका	जम्मा
बालविवाह		१		१
बलात्कार	१	८	१	१०
यौन दुर्व्यवहार		३		३
जम्मा	१	१३	१	१४

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	६९			६९
बलात्कार		१	६	७
बलात्कारपछि हत्या			१	१
बलात्कार प्रयास			१	१
जम्मा	६९	१	८	७८

मारिएकाको घटना सङ्ख्या				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१	१	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.८ तेह्रथुम

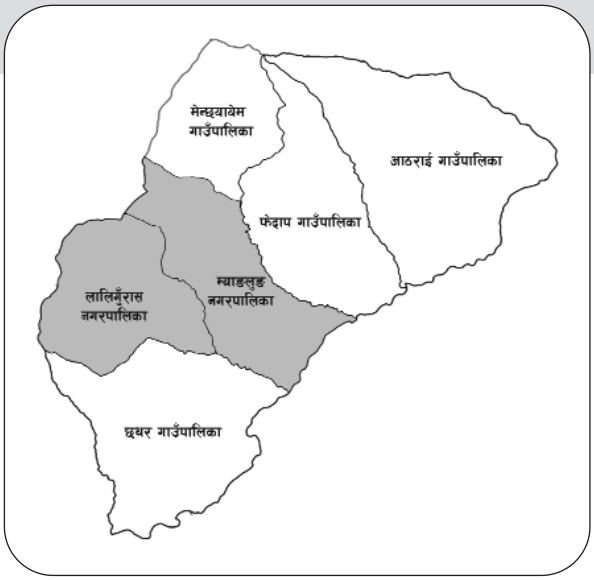

जम्मा जनसङ्ख्या	८८,७३१
महिला	४५,१५०
घर परिवार सङ्ख्या	२१,८४५
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५,२७९
साक्षरता प्रतिशत	८१.९४
आश्रित जनसङ्ख्या	४२,९६५
अपाङ्गता भएका	२,५४५

यस वर्ष तेह्रथुम जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ५४ जना महिला र एक जना पुरुष गरी ५५ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४८ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैदी ८८ जना र थुनुवा १४ जना गरी १ सय २ जना राखिएको छ । जसमा महिला थुनुवा चार र पुरुष थुनुवा १० जना छन्। महिला कैदी सात र पुरुष कैदी ८१ जना छन्। कारागारमा एक आश्रित बालक छन्। कारागारमा पुरुष कक्षतर्फ झण्डै तीन गुणा कैदीबन्दी भएकाले कोचिएर बस्नुपर्ने बाध्यता छ। कैदीबन्दीका आफन्तजनलाई भेटघाट गर्ने राम्रो व्यवस्था गरिएको र कारागारमा खानेपानी, शौचालय, पत्रपत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन, खेलकुदका सामग्रीमा भलिबल, चेस, लुँडो, क्यारेमबोर्ड र पुस्तकालयको व्यवस्था गरिएको जेलर विक्रम लिम्बूले बताए। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना दरबन्दी रहेकोमा एक जनाले सेवा प्रदान गरिरहेका छन्। ६० वर्ष नाघेका सात जना पुरुष ज्येष्ठ नागरिक छन्। हरेक दिन कैदी बन्दीको स्वास्थ्यमा ध्यान दिइने, औषधी सेवन गरिरहेकाहरूले औषधी खाए/नखाएको हेर्ने गरिएको सिनियर अहेब कृष्ण ढुङ्गानाले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष ३ सय ८ थान मुद्दा दर्ता भएकोमा २ सय ६९ थान देवानी र ३९ थान मुद्दा फौजदारी छन्। जसमा फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ २ सय २५ थान र २८ थान फौजदारी मुद्दा छन्। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दा नभएको अदालतकी सेरेस्तेदार रितु राईले बताइन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष तेह्रथुम जिल्लामा बलात्कार घटनामा तीन, यौन दुर्व्यवहार घटनामा तीन र नवजात शिशुको हत्याका घटनामा एक जना गरी सात जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय ७७ आधारभूत र ४६ माध्यमिक गरी २ सय २३ सामुदायिक विद्यालय छन्। यस वर्ष १० हजार ८५ जना छात्र र ९ हजार ८ सय १७ जना छात्र गरी १९ हजार ९ सय २ जना भर्ना भए। अपाङ्गता भएका ६३ जना बालिका र ६५ जना बालक भर्ना भए। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय

१४ ओटा छन्। यस वर्ष जिल्लाभर १ हजार ३ सय दलित बालक र १ हजार १ सय ५१ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका सूचना अधिकारी भीम पौडेलले बताए। जिल्लाका सबै विद्यालयमा शौचालय र पानीको व्यवस्था भएको सूचना अधिकारी पौडेलले बताए। यस वर्ष ८ सय २८ शिक्षक दरबन्दी रहेकामा ४७ ओटा दरबन्दी मिलान हुन बाँकी रहे।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २३ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका १५, खान नदिएको दुई, लगाउन नदिएको दुई र घरायसी झगडाका चार उजुरी छन्। सबै उजुरीमा मेलमिलाप गराएको सेवा केन्द्रकी प्रमुख असइ रीता पोखरेलले बताइन्।

यो वर्ष तेह्रथुम जिल्लामा बलात्कारका घटनामा पाँच, बलात्कार प्रयासका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ३९ गरी ४५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

४५ वर्षीया महिलालाई ०८० चैत ५ गते बलात्कार गरेको आरोपमा म्याङलुङ नगरपालिका-१० सुसलिङका २३ वर्षीय नरेल लिम्बूविरुद्ध पीडितले चैत १५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। आरोपितलाई प्रहरीले चैत १५ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश भीमबहादुर निरौलाको ०८१ असार २३ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै सात वर्ष कैद सजायसँगै ३ लाख रुपियाँ जरिबाना र ५० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउन आदेश भएको अदालतका स्रेस्तेदार रीतु राईले बताइन्।

पारिवारिक हत्या

म्याङलुङ नगरपालिका-६ सुर्केकी ५४ वर्षीया सुवासकुमारी लिम्बूको घरायसी विवादका क्रममा ०८० चैत १९ गते सिकल प्रहार गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले ४६ वर्षीय पति दीपक सिंजागु लिम्बूविरुद्ध चैत १९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले चैत १९ गते घटनास्थलबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश भीमबहादुर निरौलाको ०८१ वैशाख १३ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

तालिका ८.१.८.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
बाल अधिकार	नवजात शिशुको हत्या		१	१
	बलात्कार	३		३
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	जम्मा	६	१	७
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३९		३९
	बलात्कार	५		५
	बलात्कार प्रयास	१		१
	पारिवारिक हत्या	३		३
	जम्मा	४८		४८
कूल जम्मा		५४	१	५५

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

तेह्रथुममा यो वर्ष ७ सय ३१ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

तेह्रथुममा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

तेह्रथुममा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

तेह्रथुममा २१ हजार ८ सय ४५ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ । जसमा ८७.१२ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

तालिका ८.१.८.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

सार्वजनिक शौचालय

तेह्रथुममा १२ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन् ।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्ला अदालतमा एक जना विशेषज्ञ डाक्टरसहित १२ जनाको दरबन्दी छ। यस वर्षको अन्त्यसम्म चार दरबन्दी रिक्त रहे। दुई जना बिदा र ६ जना चिकित्सक कार्यरत रहेको अदालतका सूचना अधिकारी महेन्द्रकुमारी खड्काले बताइन्। जिल्लामा १० सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, २६ स्वास्थ्य चौकी, सात आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र र दुई सहरी स्वास्थ्य केन्द्र छन्। जिल्लामा सन् २०२४ को अन्त्यसम्म १९ हजार ७ सय १२ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा २ हजार ९ सय ३७ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। जिल्ला अस्पतालमा ९८ प्रकारका औषधी पाउने सरकारी नीति भए पनि ४३ प्रकारका औषधी मात्र पाइने गरेको छ।

तालिका ८.१.८.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीकी घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
नवजात शिशुको हत्या		१	१
बलात्कार		३	३
यौन दुर्व्यवहार	१	२	३
जम्मा	१	६	७

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		३९			३९
बलात्कार	१		४		५
बलात्कार प्रयास				१	१
पारिवारिक हत्या				३	३
जम्मा	१	३९	४	४	४८

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.९ पाँचथर

जम्मा जनसङ्ख्या	१,७२,४००
महिला	८६,७१७
घर परिवार सङ्ख्या	४२,४३७
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	६,९१३
साक्षरता प्रतिशत	८२.२९
आश्रित जनसङ्ख्या	८३,२२०
अपाङ्गता भएका	४,५८७

यस वर्ष पाँचथर जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा २२ जना महिला र आठ जना पुरुष गरी ३० जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १३ जना महिला पीडित भए।

ग्रिनेड विष्फोटमा मृत्यु/घाइते

फालेलुङ गाउँपालिका-५ प्राङबु डाडाँगाउँस्थित ५१ वर्षीय आइतराज केरूङको घरको आँगनमा ०८१ भदौ १३ गते अपरान्ह होम मेड ग्रिनेड विष्फोट हुँदा घाइते भएका अढाई वर्षीया बालिका र ११ वर्षीय बालकको उपचारको क्रममा इलाम अस्पताल र बिर्तामोडस्थित बीएण्डसी अस्पतालमा मृत्यु भयो। विष्फोटमा परी ११ वर्षीय र सात वर्षीय बालक घाइते भए। शवको पोष्टमार्टम भदौ १४ गते जिल्ला अस्पताल,इलाम र मेची प्रादेशिक अस्पताल भद्रपुरमा भदौ १४ गते भयो। विष्फोटमा घाइते भएका ११ वर्षीय बालक र सात वर्षीय बालकको कीर्तिपुरस्थित वर्न अस्पतालको जलन युनिटमा उपचार भयो।

विष्फोटमा घाइते भएका सात वर्षीय दिप्सन सावालाई जिल्ला अस्पतालले थप उपचारका लागि वीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, धरान रेफर गऱ्यो। बालकका ४० वर्षीय बाबु दीपक राईलाई प्रतिष्ठानका चिकित्सकले काठमाडौँ लैजान सुझाव दिएपछि पैसा अभाव भएको भन्दै भदौ १८ गते जिल्ला लिएर फर्किए। कोशी अस्पताल, विराटनगरमा उपचारमा राखिएका ११ वर्षीय बालक पवन राईकी आमा कृष्णकुमारी राईलाई चिकित्सकले बालकको टाउकाको सिटी स्क्यान गरेर रिपोर्ट ल्याउन भने। रकम नभएपछि कृष्णकुमारीले छोरालाई विराटनगरबाट फर्काएर जिल्ला अस्पताल, पाँचथरको आकस्मिक कक्षमा उपचार गराइरहेको इन्सेक अनुगमन टोलीले भेट्यो। चिकित्सकसँगको सल्लाह र बालकको स्वास्थ्य अवस्था र घाउका बारेमा जानकारी लिएपछि सिविन नेपाल र इन्सेकको अनुगमन टोलीले बालकलाई थप उपचारका लागि कीर्तिपुरस्थित जलन अस्पतालमा लैजाने निर्णय गऱ्यो। घाइते दुवै जना बालकको उपचार सिविनले गर्ने र काठमाडौँसम्म बालकहरूलाई पुऱ्याउन इन्सेक र सिविनले भदौ १८ गते फालेलुङ गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत डम्बरबहादुर आङदम्बेसँग परामर्श गऱ्यो। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले वडा सचिवसँग समन्वय गरी दुवै जना बालकको परिचय खुल्ने कागजात भदौ १८ गते राति नै बनाएर गाउँपालिकाको सिफारिसहित काठमाडौँ लैजाने व्यवस्था मिलायो। भदौ १९ गते घाइते दुवै जना बालकलाई कीर्तिपुरस्थित जलन अस्पतालमा भर्ना गराइ उपचार भयो।

मृतकका परिवारलाई ५ लाख रुपियाँ राहत उपलब्ध गराउने निर्णय ०८१ भदौ २४ गते मन्त्रिपरिषद् बैठकले गऱ्यो। सरकारको सोही निर्णयअनुसार घाइते ११ वर्षीय बालक पवन राई र सात वर्षीय बालक दिप्सन राईको उपचार खर्च राज्यले व्यहोर्ने स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्री प्रदीप पौडेलले

तालिका ८.१.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
घाइते			६	६
हत्या		१	२	३
बाल अधिकार	बलात्कार	६		६
	यौन दुर्व्यवहार	२		२
	जम्मा	८		८
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३		३
	बलात्कार	४		४
	बलात्कार प्रयास	२		२
	यौन दुर्व्यवहार	१		१
	साइबर अपराध	१		१
	पारिवारिक हत्या	२		२
	जम्मा	१३		१३
कूल जम्मा		२२	८	३०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बताए।

घटनास्थल नजिकै ०८१ भदौ १३ गते अर्को शङ्कास्पद वस्तु भेटिएपछि पाँचथरमा रहेको श्री भैरवीदल गणको बम डिस्पोज टोलीले भदौ १४ गते निष्कृय बनाएको फालेलुङ गाउँपालिका-५ का वडा सदस्य ५३ वर्षीय मनबहादुर थाम्सुहाङले इन्सेकको अनुगमन टोलीलाई बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका १ सय ७, कैद नतोकिएका ३६ जना थुनुवा गरी १ सय ४३ जना कैदीबन्दी छन्। जसमा महिला कैदीको सङ्ख्या आठ र थुनुवाको एक गरी नौ जना छ। कारागारमा आश्रित बालिका एक छन्। क्षमता भन्दा पाँच गुणा कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने, पुरानो भवन जीर्ण अवस्थामा रहेको जेलर सुरेन्द्र मुखियाले बताए। एक जना अहेवको दरबन्दीमा चिकित्सक कार्यरत छन्। कारागारभित्र पुस्तकालय र खेलकूदको व्यवस्थापन गरिएको जेलर मुखियाले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यस वर्ष फौजदारी मुद्दा ३७ थान र देवानी २५ थान गरी ६२ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमध्ये फौजदारी ३३ थान र देवानी १३ थान मुद्दा फैसला भए। फौजदारी चार थान र देवानी १२ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ। जिल्ला अदालतमा १८ महिना नाघेको तर दुई वर्ष ननाघेको मुद्दा २६ थान छन्। दुई वर्ष नाघेको ११ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ। एक जना न्यायाधीशसहित ३५ जनाको दरबन्दी छ। तर पदपूर्ति भने स्थायी १९ जना र करार ९ गरेर २८ जनाको मात्रै छ। सात जनाको दरबन्दी पदपूर्ति हुन बाँकी छ। यस वर्ष ०८१ साउन १८ गतेदेखि पुस १६ गतेसम्मको अवधिमा तीन जना न्यायाधीशको सरूवा भएका कारण जिल्लामा मुद्दाको फैसला कम भएको अदालतका सेरेस्तेदार विष्णुप्रसाद खतिवडाले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष पाँचथर जिल्लामा बलात्कार घटनामा ६ र यौन दुर्व्यवहार घटनामा दुई गरी आठ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ६७ सामुदायिक विद्यालय छन्। ३७ हजार ५९ जना बालबालिका अध्ययनरत र शिक्षक १ हजार ९ सय २१ जना कार्यरत रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख नेत्रप्रसाद गजुरेलले बताए। जिल्लामा तीन ओटा विद्यालय अपाङ्गमैत्री छन्।

बलात्कार

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८१ जेठ ४ गते बलात्कार गरेको आरोपमा हिलिहाङ गाउँपालिका-५ का २६ वर्षीय अमृत सुहाङविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ ४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले जेठ ५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश उद्धवप्रसाद गजुरेलको भदौ १७ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १० वर्ष कैद, ५ लाख रुपियाँ जरिबाना र २५ हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्ने फैसला सुनाएको अदालतका तहसिलदार गोपाल खनालले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २४ जना

महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका १८ र घरनिकाला गरेका ६ उजुरी छन्। यी उजुरीमध्ये २० मेलमिलाप र चार उजुरी कानुनी प्रक्रियाका लागि अघि बढाएको इन्स्पेक्टर रूपेश तामाङले बताए।

यो वर्ष पाँचथर जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार, बलात्कार प्रयासका घटनामा दुई, यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक, साइबर अपराधका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा तीन गरी ११ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट दुई महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार प्रयास

६८ वर्षीया महिलालाई ०८० चैत १७ गते बलात्कार प्रयास गरेको आरोपमा फालेलुङ गाउँपालिका-४ का ६८ वर्षीय ज्येष्ठ नागरिकविरुद्ध पीडित पक्षले चैत १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले चैत १८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा ०८१ वैशाख १३ गते बलात्कार प्रयास शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश टिकेन्द्र दाहालको वैशाख १४ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण जिल्ला अस्पतालमा चैत १८ गते भयो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला नभएको अदालतका सेस्तेदार विष्णुप्रसाद खतिवडाले बताए।

साइबर अपराध

२१ वर्षीया महिलाको सामाजिक सञ्जाल फेसबुक प्रयोग गरी अश्लील फोटो, भिडियो प्रयोग गरी चरित्र हत्या गरेको आरोपमा इलाम जिल्ला रोड गाउँपालिका- ५ का ३४ वर्षीय सफल कार्कीले यौन दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा पीडितले आरोपितविरुद्ध ०८० पुस २२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। आरोपितलाई प्रहरीले पुस २३ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा माघ १८ गते साइवर अपराधसम्बन्धी मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश टिकेन्द्र दाहालको माघ १९ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गरेको सेस्तेदार विष्णुप्रसाद खतिवडाले बताए।

तालिका ८.१.५.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

पाँचथरमा यो वर्ष १ हजार १ सय ८० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

पाँचथरमा पाँच ओटा इँटाभट्टा सञ्चालन छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

पाँचथरमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

पाँचथरमा ४२ हजार ४ सय ३७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ८६ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

पाँचथरमा जम्मा १० ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक अस्पताल, एक आधारभूत अस्पताल, ४० स्वास्थ्य चौकी, १६ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, दुई शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, १० सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र र एक प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र छन्। जिल्ला अस्पतालमा दुई विशेषज्ञ चिकित्सक दरबन्दी रहेकोमा एक कार्यरत छन्। चार जना विशेषज्ञ चिकित्सक करारमा कार्यरत छन्। चार जना स्टाफ नर्सको दरबन्दीमा चार जना स्थायी र दुई जना करारमा कार्यरत छन्। ९८ प्रकारका औषधी जिल्ला अस्पतालबाट निःशुल्क वितरण हुने गरेको छ। फिदिम नगरपालिकाले अस्पताल आउन र सुरक्षित सुत्केरी भएपछि घर फर्किनका लागि एम्बुलेन्सको व्यवस्था गरेको छ। अस्पतालमा आवश्यक उपकरण उपलब्ध

भए पनि तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभावमा यो वर्षको अन्त्यसम्म आइसीयू तथा भेण्टिलेटर सञ्चालन गर्न नसकिएको सूचना अधिकारी नवीन रेग्मीले बताए। जिल्लामा १६ हजार ११ पुरुष र १५ हजार ८ सय ८९ महिलाले स्वास्थ्य बीमा गराएका छन्।

तालिका ८.१.५.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	२	३	६
यौन दुर्व्यवहार		१	१	२
जम्मा	१	३	४	८

महिला अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		१		१	१	३
बलात्कार			२	२		४
बलात्कार प्रयास					२	२
साइबर अपराध					१	१
पारिवारिक हत्या	१			१		२
यौन दुर्व्यवहार					१	१
जम्मा	१	१	२	४	५	१३

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	१	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.१० इलाम

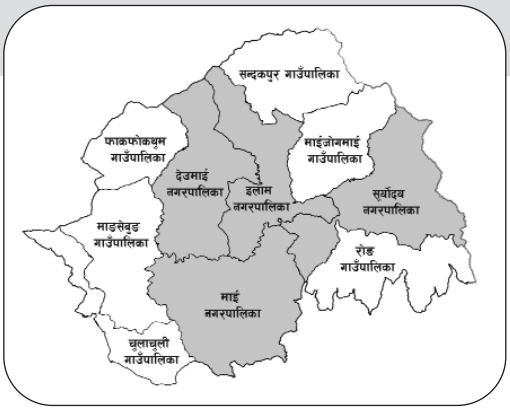

जम्मा जनसङ्ख्या	२,७९,५३४
महिला	१,४०,१०३
घर परिवार सङ्ख्या	७०,५०१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१२,५८३
साक्षरता प्रतिशत	८३.३७
आश्रित जनसङ्ख्या	१,२२,३७६
अपाङ्गता भएका	६,७५९

यस वर्ष इलाम जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ३१ जना महिला र १४ जना पुरुष गरी ४५ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १८ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा नौ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २० महिला र १ सय पुरुष गरी १ सय २० जनाको रहेको छ । कारागारमा महिला कैदी नौ जना, महिला थुनुवा दुई जना, विदेशी पाँच जनासहित पुरुष कैदी २ सय २४ जना, पुरुष थुनुवा ५१ जना गरी २ सय ८६ जना राखिएको छ। कारागारको क्षमताभन्दा दोब्बर बढी कैदीबन्दी भएकाले शौचालय प्रयोगमा समस्या छ। कारागारमा २ सय ८६ जनाका लागि १२ ओटा शौचालय अपर्याप्त भएको जेलर रामहरि पोखेलले बताए। सुत्नका लागि पर्याप्त ठाउँ नभएकाले कारागारको प्यासेजमा सुत्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेवको दरबन्दीमा कार्यरत छन्। नियमित खानेपानीको आपूर्ति नहुँदा स्वास्थ्य सरसफाइदेखि खाना पकाउने, कपडा धुने लगायतका काममा पानी अभाव हुने गरेको जेलर पोखेलले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दीमा कार्यरत छन्। यस वर्ष जिल्ला अदालतमा फौजदारी १ सय ३२ थान र देवानी २ सय ८५ थान गरी ४ सय ५६ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा फौजदारी २२ थान र देवानी १७ थान गरी ३९ थान मुद्दा फैसला भए। जिल्ला अदालतमा दुई वर्ष नाघेका दुई थान फौजदारी मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको अदालतका स्रेस्तेदार इन्द्रकुमार श्रेष्ठले बताए।

उच्च अदालत विराटनगर, इलाम इजलास

चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत विराटनगर, इलाम इजलासमा सबै न्यायाधीश कार्यरत छन् । यस वर्ष अदालतमा फौजदारी १ हजार ३ सय ५२ थान र देवानी ४ सय १९ थान गरी १ हजार ७ सय ७१ थान मुद्दा दर्ता भए । जसमध्ये फौजदारी २ सय १४ थान र देवानी ६४ थान गरी २ सय ७८ थान मुद्दा फैसला भए । फौजदारी १ हजार १ सय ३८ र देवानी ३ सय ५५ थान गरी १ हजार ४ सय ९३ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको अदालतका रजिष्ट्रार तीर्थ भट्टराईले बताए ।

बाल अधिकार

यस वर्ष इलाम जिल्लामा बलात्कार घटनामा १३ र यौन दुर्व्यवहार घटनामा पाँच गरी १८ जना

तालिका ८.१.१०.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		४	९	१३
हत्या			५	५
बाल अधिकार	बलात्कार	१३		१३
	यौन दुर्व्यवहार	५		५
	जम्मा	१८		१८
महिला अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार	१		१
	बलात्कार	५		५
	पारिवारिक हत्या	३		३
	जम्मा	९		९
कूल जम्मा		३१	१४	४५

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ४ सय ७४ बालविकास केन्द्र, २ सय ९४ आधारभूत र ९४ माध्यमिक विद्यालय गरी ८ सय ६२ ओटा विद्यालय छन्। नेपाल सरकारले बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्धनका लागि बाल अधिकार संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्दनसम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि ०७९ मङ्सिर १८ गते स्वीकृत गरेर लागु गरेको भएपनि यो वर्षको अन्त्यसम्म सूर्योदय बाहेक अन्य स्थानीय तहले सो कार्यविधि बनाएर लागु गर्न सकेनन्।

जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयमा खानेपानीको समस्या छ। पानीको अभावमा शौचालयको सरसफाइमा समस्या छ। फाकफोकथुम गाउँपालिका-३ सल्लेरीस्थित सल्लेरी आधारभूत विद्यालयमा खानेपानीको धारो छ। तर, पानी आउँदैन। विद्यार्थीले घरबाट बोतलमा पानी लिएर पढ्न आउँछन्। पिउन मात्र होइन, शौचालय जान पनि समस्या छ। हिमालय माध्यमिक विद्यालय गोर्खेमा अध्ययन गर्न भारतीय सीमा क्षेत्र मानेभञ्ज्याङबाट दुई घण्टाको पैदल हिँडेर विद्यार्थी आउनुपर्ने अवस्था छ। साक्षर जिल्ला घोषित जिल्लाको साक्षरता प्रतिशत ९७.६ प्रतिशत छ। जिल्लामा अपाङ्तामैत्री विद्यालय छैनन्।

बलात्कार

१६ वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार १६ गते बलात्कार गरेको आरोपमा माई नगरपालिका-४ का ३२ वर्षीय दुर्गाबहादुर भट्टराईविरुद्ध पीडित पक्षले असार १६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश केशवप्रसाद घिमिरेको ०८१ असोज १६ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गरी १२ वर्ष कैद र पीडितले पाउने गरी २ लाख रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउने फैसला सुनायो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै नौ जना महिलाले महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका एक र घरेलु हिंसाका आठ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले सबै उजुरीमा मेलमिलाप गराएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका एसपी प्रभु ढकालले बताए।

यो वर्ष इलाम जिल्लामा बलात्कारका घटनामा पाँच र बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक गरी ६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो।

पारिवारिक हत्या

माडसेबुङ गाउँपालिका-२ पासाङकी ६२ वर्षीया हस्तश्वरी लिम्बूको घरायसी विवादका क्रममा ०८० माघ १२ गते कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले ६१ वर्षीय पति बालधोज लिम्बूविरुद्ध माघ १४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। घरायसी विवादका क्रममा आरोपितले ०८० माघ १२ गते कुटपिट गरी घाइते भएकी पीडितको झापाको विर्तासिटी अस्पतालमा माघ १४ गते उपचारका क्रममा मृत्यु भएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर प्रकाश जबेगुले बताए। प्रहरीले आरोपितलाई माघ १५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा माघ १६ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका दीपककुमार पोखरेलको माघ १६ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। शवको पोष्टमार्टम मेची अस्पतालमा माघ १५ गते भयो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

इलाममा यो वर्ष ९ सय ४८ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

इलाममा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष विषालु च्याउको सेवनबाट तीन जनाको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भयो।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

इलाममा ७० हजार ५ सय १ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ४८.४९ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

इलाममा ४४ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, चार प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ४४ स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या २३ मात्रै छ।

तालिका ८.१.१०.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट		
	महिला	पुरुष	जम्मा
महिला अधिकार	१	१	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

१६ जना विशेषज्ञ डाक्टरको दरबन्दी भएको जिल्ला अस्पतालमा यो वर्षको अन्त्यसम्म तीन जना विशेषज्ञ मात्र कार्यरत रहे। ५० शैयाको जिल्ला अस्पतालमा जनशक्ति अभावमा बिरामीहरूलाई पालो पाउन समस्या छ। यो वर्ष पूर्ण खोपको सुनिश्चितता गरिएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका खोप सुपरभाइजर गङ्गाधर पण्डितले बताए। डेङ्गी, स्क्रबटाइफस र भाइरल ज्वरोका बिरामी बढेपछि जिल्ला अस्पतालमा 'बेड' अभाव हुँदा यो वर्ष पनि बिरामीले अस्पतालको भुइँमा बसेर सेवा लिनु पऱ्यो।

स्वास्थ्य बीमा दर्ता सहयोगीले बीमा नवीकरण बापतको रकम बुझ्ने तर स्वास्थ्य बीमा बोर्डमा समयमा नबुझाउँदा माइजोगमाइ गाउँपालिका-३ का स्वास्थ्य बीमा बीमीतले उपचारबाट यो वर्ष वञ्चित भए। जिल्लामा ७७ हजार १ सय ४९ जना पुरुष र ७५ हजार २ सय ९२ जना महिला गरी १ लाख ५२ हजार ४ सय ७२ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएका छन्।

तालिका ८.१.१०.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	१३	१३
यौन दुर्व्यवहार		५	५
जम्मा	१	१८	१८

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	कानुनी दायरामा नल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	५		५
बेचबिखन तथा ओसारपसार	१		१
पारिवारिक हत्या	३	१	३
जम्मा	८	१	९

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	४	५

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.११ झापा

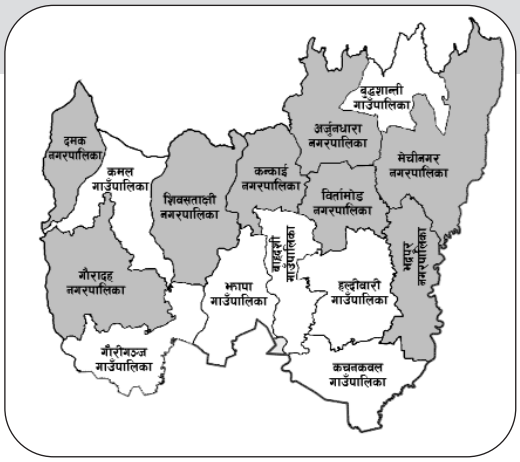

जम्मा जनसङ्ख्या	९,९८,०५४
महिला	५,१९,५४५
घर परिवार सङ्ख्या	२,४५,०१९
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	८०,६६५
साक्षरता प्रतिशत	८२.८३
आश्रित जनसङ्ख्या	४,५६,४४१
अपाङ्गता भएका	२३,९२६

यस वर्ष झापा जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा दुई जना महिला र १० जना पुरुष गरी १२ जना पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा १ सय ७१ जना महिला र ११ जना पुरुष गरी १ सय ८२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १ सय २ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६३ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

मेचीनगर नगरपालिका-७ गैरीगाउँमा ०८० फागुन १८ गते भारतीय सीमावर्ती बजार पानीट्याङ्कीबाट सामान लिएर आउँदै गरेका स्थानीयलाई तस्करीको सामान ल्याएको भन्दै प्रहरीले कुटपिट गर्दा पाँच जना घाइते भए। घटनामा मेचीनगर नगरपालिका-७ की २२ वर्षीया दीपा बातर, २२ वर्षीय आनन्द यादव, १८ वर्षीय मिलन चापागाईं, १७ वर्षीय विशेष सिंह, ४५ वर्षीय हरि बातर र एक जना सशस्त्र प्रहरी घाइते भएको इलाका प्रहरी कार्यालय, काकडभिट्टाका डिएसपी दीपक भारतीले बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ७ सय ५० जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ९ सय २२ जना र कैद नतोकिएका ७ सय ४३ जना गरी १ हजार ६ सय ६५ जना छन्। जसमा महिला कैदीबन्दीको सङ्ख्या ९५ छ। कारागारमा दुई जना आश्रित बालिका छन्। ५२ जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था रहेको जेलर रेवन्त भट्टराईले बताए। एक जना अहेवको दरबन्दी रहेकोमा अहेव कार्यरत छन्।

हिरासतमा मृत्यु

मेचीनगर नगरपालिका-७ पालियका २८ वर्षीय झकबहादुर खड्काको मेचीनगर नगरपालिका-६ काकडभिट्टास्थित इलाका प्रहरी कार्यालयको हिरासतमा ०८१ साउन १६ गते मृत्यु भयो। लागु औषध कारोबार गरेको आरोपमा ०८१ साउन १३ गते गिरफ्तार भएका खड्काको असार १६ गते मृत्यु भएको प्रहरीले जनायो। जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी कृष्ण चन्दले अनुसन्धानका लागि इलाका प्रहरी कार्यालय, काकडभिट्टा हिरासतमा रहेको अवस्थामा साउन १५ गते मध्यरात १२ बजे खड्का बिरामी भएको र उपचारका क्रममा साउन १६ गते बिहान साढे दुई बजे मृत्यु भएको बताए। पीडित परिवारले साउन १६ गते शव बुझी मेचीनगर नगरपालिका-८ स्थित निन्दाखोला घाटमा सद्गत गऱ्यो।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

नौ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा आठ जना कार्यरत छन्। यस वर्ष देवानीतर्फ

तालिका ८.१.११.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
अपहरण					१		१
हिरासतमा मृत्यु			१	१			
घाइते		३	९	११	१		१
हत्या					९	६	१५
जातीय विभेद						१	१
बाल अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय				३		३
	बलात्कार				५०		५०
	हाडनाता करणी				५		५
	सामूहिक बलात्कार				१		१
	यौन दुर्व्यवहार				३८	३	४१
	जम्मा				९६	३	१००
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा				३		३
	'बोक्सी'को आरोप				१		१
	बलात्कार				४४		४४
	हाडनाता करणी				३		३
	वैवाहिक बलात्कार				३		३
	बलात्कार प्रयास				६		६
	पारिवारिक हत्या				५		५
	जम्मा				६३		६३
कूल जम्मा		३	१०	१३	१६१	१०	१८१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

१ हजार ३ सय १६ थान मुद्दामध्ये ४ सय ९ थान मुद्दा फैसला र ९ सय ७ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। फौजदारीतर्फ १ हजार २ सय ७१ थान मुद्दा दर्ता भएकामा ७ सय ३३ थान फैसला भए भने ५ सय ३८ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दा देवानी १ सय ४३ थान र फौजदारी ७८ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ। अदालतमा प्रति न्यायाधीश ५ सय ७२ थान मुद्दा हेर्नुपर्ने अवस्थाले न्याय सम्पादनमा ढिलाइ हुने गरेको सूचना अधिकारी रामचन्द्र बस्नेतले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष झापा जिल्लामा बलात्कार घटनामा ५०, हाडनाता करणी घटनामा पाँच, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा ४१, विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा दुई, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक गरी १ सय जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ३० आधारभूत र १ सय ३१ माध्यमिक विद्यालय छन्। यस वर्ष ९ हजार ६ सय ३३ जना छात्रा र ७ हजार ४ सय ५४ छात्र गरी १७ हजार ८७ जना बालबालिका विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइले जनायो। यस वर्ष बाढीका कारण दुई ओटा विद्यालय भवनमा क्षति पुग्यो ।

विद्यालयमा दिइने शारीरिक दण्ड सजाय

कमल गाउँपालिका-५ की १७ वर्षीया बालिकालाई विद्यालयमा ०८० चैत २० गते सोही ठाउँका ५० वर्षीय शिक्षक मोहनकुमार बगाले थापा मगरले कुटपिट गरेको पीडित पक्षले आरोप लगायो। कमल गाउँपालिका-५ स्थित मङ्गलमय माध्यमिक विद्यालयमा कक्षा ११ मा अध्ययनरत छात्रालाई सोही विद्यालयका प्रधानाध्यापक मगरले सामाजिक सञ्जाल 'फेसबुक' मा 'कमेन्ट' लेखेको आरोपमा चैत २० गते खानेपानीको पाइपले कुटपिट गरेको पीडित पक्षले जनायो। घटनाका विषयमा छानविनका लागि कमल गाउँपालिकाले चैत २१ गते वडाध्यक्षको संयोजकत्वमा पाँच सदस्यीय छानविन समिति गठन गऱ्यो। छानविन समितिमा कमल गाउँपालिका-५ का वडाध्यक्ष लालबहादुर विष्ट, शिक्षासेवी सरस्वती सेडाईं, लेखनाथ खतिवडा, बद्री कार्की र बाल सञ्जालकी रञ्जना बस्नेत सदस्य रहे।

कमल गाउँपालिकाको शिक्षा समितिको निर्णय बमोजिम चैत २१ गतेदेखि चैत २४ गतेसम्म घटनाको वास्तविकता बुझी प्रतिवेदन पेश गर्न समय दिइएको कमल गाउँपालिकाका अध्यक्ष हुकुमसिंह राईले बताए। कुटपिट घटनाका आरोपितविरुद्ध पीडित पक्षले चैत

२१ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, दमकमा उजुरी दियो। छानविन समितिले चैत २४ गते प्रतिवेदन बुझायो। प्रतिवेदनले शिक्षकको गल्ती औंल्यायो। चैत २६ गते दुवै पक्षबिच भएको छलफलमा शिक्षकले माफी मागेपछि मेलमिलाप भयो।

बलात्कार

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८० फागुन ७ गते बलात्कार गरेको आरोपमा कमल गाउँपालिका-१ का २२ वर्षीय रवीन्द्र शाहविरुद्ध पीडित पक्षले फागुन २९ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, दमकमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई फागुन ३० गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश उमेशप्रसाद लुईंटेलको ०८१ कात्तिक ९ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १२ वर्ष कैद र ५ लाख रुपियाँ जरिबानाको फैसला सुनाएको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार किरणकुमार सिंहले बताए।

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख १ गते बलात्कार गरेको आरोपमा बुद्धशान्ति गाउँपालिका-१ का २३ वर्षीय हर्कबहादुर धमलाविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख २० गते इलाका प्रहरी कार्यालय अनारमानीमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई वैशाख २० गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश उमेशप्रसाद लुईंटेलको ०८१ असोज ९ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १२ वर्ष कैद र ५ लाख रुपियाँ जरिबानाको फैसला गरेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार किरणकुमार सिंहले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २ सय ४ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका ६५, खान नदिएको ११, लगाउन नदिएको १०, विवाह दर्ता नगरिदिएको एक, नागरिकता नबनाइदिएको एक र मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका १ सय १६ उजुरी छन्। उजुरीमध्ये १ सय ७३ उजुरीमा मेलमिलाप भयो। ३१ उजुरीकर्ता यस वर्षको अन्त्यसम्म सम्पर्कमा नआएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी कृष्णकुमार चन्दले बताए।

यो वर्ष झापा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ४४, हाडनाता करणी घटनामा दुई, वैवाहिक बलात्कार दुई, बलात्कार प्रयासका घटनामा सात, 'बोक्सी'को आरोप घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा दुई जना गरी ५८ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट पाँच जना महिलाको हत्या भयो।

तालिका ८.१.११.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१
महिला अधिकार	२	२
जम्मा	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

यौन दुर्व्यवहार

२० वर्षीया महिलालाई ०८१ वैशाख २९ गते यौनदुर्व्यवहार गरेको आरोपमा शिवसताक्षी नगरपालिका-११ का ३१ वर्षीय श्रीबहादुर लिम्बूविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ३० गते इलाका प्रहरी कार्यालय झिलझिलेमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई जेठ २ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश प्रकाशकुमार अधिकारीको असार १२ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ६ महिना कैद र २५ हजार रुपियाँ जरिबाना फैसला गरेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार किरणकुमार सिंहले बताए।

पारिवारिक हत्या

बाह्रदशी गाउँपालिका-१ की ३५ वर्षीया ममता राजवंशीलाई घरायसी विवादका क्रममा ०८० चैत २२ गते खुकुरी प्रहार गरी हत्या गरेको आरोपमा ३५ वर्षीय पति देवनारायण राजवंशीविरुद्ध पीडित पक्षले चैत २२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले चैत २२ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। शवको पोष्टमार्टम मेची प्रादेशिक अस्पताल, भद्रपुरमा चैत २२ गते भयो। सोही दिन परिवारजनले शव बुझी बाह्रदशी गाउँपालिका-१ मा सामाजिक परम्परा अनुसार सद्गत गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा ०८१ वैशाख ८ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश अशोककुमार बस्नेतको वैशाख ९ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला नभएको स्रेस्तेदार किरणकुमार सिंहले बताए।

जातीय विभेद

बिर्तामोड नगरपालिका-५ की ४५ वर्षी सोमनाथ पोर्तेललाई ०८० चैत १८ गते जातीय विभेद गरेको आरोपमा हल्दिबारी गाउँपालिका-२ घर भई बिर्तामोड नगरपालिका-५ बस्ने डम्बरबहादुर गिरी विरुद्ध पीडितले ०८० चैत २८ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, अनारमनीमा उजुरी दिए। आरोपितलाई प्रहरीले चैत ३० गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। न्यायाधीश महेन्द्रप्रसाद पोखरेलको इजलासले मङ्सिर २५ गते अभियोग दावी पुग्ने भन्दै दुई महिना कैदका साथै २० हजार रुपियाँ जरिबाना, ११ हजार रुपियाँ क्षतिपूर्तिको फैसला गरेको अदालतका सूचना अधिकारी रामचन्द्र बस्नेतले जानकारी दिए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

झापामा यो वर्ष ३ हजार ३ सय ६० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

झापा जिल्लामा २१ ओटा इँटाभट्टा र चार ओटा सिमेन्ट उद्योग सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष झापामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

झापामा २ लाख ४५ हजार १९ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ८१.१३ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

झापामा २१ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा दुई अस्पताल, तीन प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र ६१ स्वास्थ्य चौकी छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि ८२ प्रकारका औषधी पाइन्छ। जिल्लामा यो वर्षको अन्त्यसम्म ५७ हजार ३ सय ३ जना पुरुष र ६४ हजार ९ सय ९८ जना महिला गरी १ लाख २२ हजार ३ सय ५ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएको स्वास्थ्य बीमा बोर्ड झापाका दर्ता अधिकारी पुष्पराज भट्टराईले बताए।

१५ ओटै स्थानीय तहमा स्वास्थ्य बीमा अनिवार्य गरिएको छ। १ सय ९५ जना स्वास्थ्य बीमा दर्ता कर्मचारी परिचालन गरिएको स्थानीय तहले जनाए। यो वर्षको अन्त्यसम्म जिल्लाका १५ ओटा स्थानीय तहमध्ये १२ ओटा स्थानीय तहले आधारभूत अस्पताल सञ्चालनमा ल्याएका छन्।

मेचीनगर, कन्काई र गौरादह नगरपालिकाले नगर अस्पताल सञ्चालनमा ल्याएका छन्। बुद्धशान्ति, हल्दीवारी, कमल, बाह्रदशी, झापा र गौरीगञ्ज गाउँपालिकाले आधारभूत अस्पताल सञ्चालनमा ल्याएका छन्। भद्रपुर नगरपालिकामा प्रादेशिक अस्पताल सञ्चालनमा छ।

गौरीगञ्ज गाउँपालिका-६ खजुरगाछीस्थित आधारभूत अस्पतालमा ०८१ वैशाख २० गते स्थानीयले तोडफोड गरे। झाडापखाला र बान्ताले अस्वस्थ भएका बालकलाई वैशाख २० गते बिहान ६ बजे अस्पताल भर्ना गरिएको र बिहान ११ बजे बालकको मृत्यु भएपछि लापरवाही गरेको भन्दै स्थानीयले तोडफोड गरे। गौरीगञ्ज आधारभूत अस्पताल विकास समितिका अध्यक्ष वद्रीनारायण यादवले तोडफोडबाट २५ लाख रुपियाँ बराबरको क्षति भएको बताए। अस्पताल विकास समितिले पुस १६ गतेसम्म कोही कसैविरुद्ध कानुनी कारबाही अघि बढाएन।

तालिका ८.१.११.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार					१	१
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		२				२
बलात्कार	३			१	५२	५६
यौन दुर्व्यवहार	३		२		३६	४१
जम्मा	६	२	२	१	८९	१००

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		२	२
'बोक्सी'को आरोप		१	१
पारिवारिक हत्या		५	५
बलात्कार	१	४७	४८
बलात्कार प्रयास		७	७
जम्मा	१	६२	६३

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१४	१५

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.१२ मोरङ

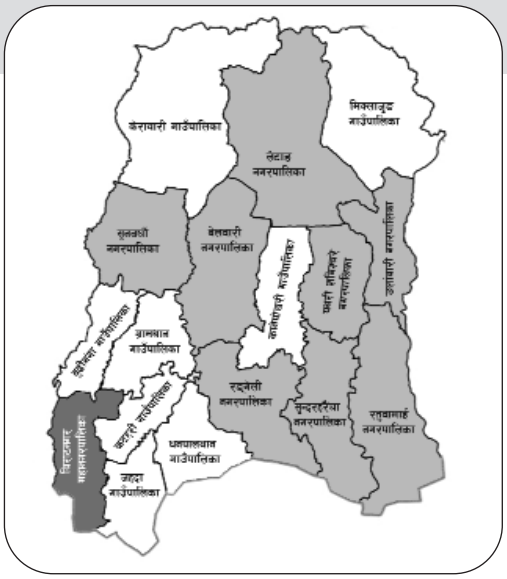

जम्मा जनसङ्ख्या	११,४८,१५६
महिला	५,९०,६४४
घर परिवार सङ्ख्या	२,७२,१६०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	९५,३०४
साक्षरता प्रतिशत	७८.६१
आश्रित जनसङ्ख्या	५,२७,९६२
अपाङ्गता भएका	२२,१२८

यस वर्ष मोरङ जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १० जना पुरुष पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा ६२ जना महिला र ३५ जना पुरुष गरी ९७ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २५ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १९ जना महिला पीडित भए।

दुर्व्यवहार

निजी विद्यालयले कानुन विपरीत शुल्क लिइरहेको र शिक्षक छनोटमा मनपरी गरेको आरोपमा विद्यार्थीहरूले ०८१ जेठ १३ गते नगरपालिकालाई ज्ञापनपत्र बुझाउने क्रममा नगरपालिकाका कार्यबाहक मेयर एवम् रङ्गेली नगरपालिका-८ का वडाध्यक्ष ४८ वर्षीय ढकप्रसाद आचार्य र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ४४ वर्षीय ओमकारप्रसाद न्यौपानेमाथि दुर्व्यवहार गरे। कार्यबाहक मेयर र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत न्यौपानेलाई दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा रङ्गेली नगरपालिका-६ का २३ वर्षीय दीपक यादव, २० वर्षीय राहुल यादव, २० वर्षीय रूकुम यादव, रङ्गेली नगरपालिका-७ का १८ वर्षीय रमणकुमार राय, रङ्गेली नगरपालिका-८ का १९ वर्षीय विषेक झा र रङ्गेली नगरपालिका-२ का २२ वर्षीय मिलन मिश्रलाई जेठ २५ गते प्रहरीले गिरफ्तार गऱ्यो। गिरफ्तार भएकाहरूको रिहाइ माग गर्दै विराटनगरमा विद्यार्थीहरूले प्रदर्शन गरेपछि जेठ २९ गते प्रहरीले उनीहरूलाई रिहा गऱ्यो।

कुटपिट, धम्की

राज्यपक्षबाट

सिरहा जिल्ला, बरियापट्टी गाउँपालिका-२ घर भई विराटनगर माहानगरपालिका-६ निवासी पत्रकार २३ वर्षीय कपलेश्वर यादव २०८१ जेठ ११ गते प्रहरीको लाठी प्रहारबाट घाइते भए। कोशी अस्पताल, विराटनगरमा एक जना बिरामीको मृत्यु भएको घटना र घटनाको विरोधमा भइरहेको प्रदर्शनको समाचार सङ्कलनका लागि पीडित अस्पताल गएका थिए। प्रदर्शन नियन्त्रणमा लिन प्रहरीले लाठी प्रहार गर्दा उनी घाइते भएका हुन्। यादवको विराटनगरस्थित न्यूरो अस्पतालमा उपचार भयो। यादवको टाउकोमा चोट लागेको थियो।

सोही घटनाको समाचार सङ्कलन गर्न कोशी अस्पताल पुगेका लाइभन्यूज रफ्तारका सम्पादक विराटनगर महानगरपालिका-६ निवासी ३५ वर्षीय सोनुकुमार दासलाई कोशी अस्पताल विकास समितिका अध्यक्ष विराटनगर-३ हिमाली टोलका ५० वर्षीय डा फरवाड सिलवालले २०८१ जेठ ११ गते दुर्व्यवहार गरेको पीडितले आरोप लगाए। आफूलाई डा सिलवालले दुर्व्यवहार गरेको भन्दै दासले जेठ ११ गते

तालिका ८.१.१२.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
गिरफ्तारी		३	३			
कुटपिट				७	९	१६
कारागारमा मृत्यु		३	३			
अमानवीय व्यवहार				४	३	७
घाइते		३	३	४	१३	१७
हत्या				५	७	१३
भेला तथा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता		३	३			
धम्की		१	१		१	१
बाल अधिकार	नवजात शिशुको हत्या				१	१
	बलात्कार			१६		१६
	यौन दुर्व्यवहार			७	१	८
	जम्मा			३३	३	३५
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			१		१
	'बोक्सी'को आरोप			१		१
	दाइजोजनित हिंसा			१		१
	बलात्कार			९		९
	बलात्कार प्रयास			३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार			१		१
	पारिवारिक हत्या			४		४
	जम्मा			१९		१९
कूल जम्मा		१०	१०	६३	३५	९७

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

नेपाल पत्रकार महासङ्घ, मोरङमा उजुरी गरेको सचिव नेत्र अधिकारीले जानकारी दिए।

अन्यपक्षबाट

ताप्लेजुङ जिल्ला सिरिजंघा गाउँपालिका ४ घर भई विराटनगरस्थित सामाजिक विकास मन्त्रालयका सचिव ५२ वर्षीय लक्ष्मीप्रसाद भट्टराईलाई २०८१ साउन ७ गते कोशी प्रदेशका पूर्व मुख्यमन्त्री मोरङ जिल्ला बुढीगंगा गाउँपालिका -३ टंकिसिनुवारीका ५० वर्षीय केदार कार्कीले कुटपिट गर्ने धम्की दिएको भन्दै साउन ७ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय मोरङमा सुरक्षाको प्रबन्ध र आरोपितलाई कारबाहीको माग गर्दै उजुरी दिए। सचिवको उजुरी अनुसार सुरक्षाको व्यवस्था मिलाइएको मोरङका प्रमुख जिल्ला अधिकारी प्रेमप्रसाद भट्टराईले बताए।

गिरफ्तारी

इलाम जिल्ला, माडसेवुङ गाउँपालिका-१ गजुरमुखी स्थायी घर भई काठमाडौं भीमसेनगोला डेरा गरी बस्ने ३८ वर्षीय प्रविण मिश्र र पाँचथर जिल्ला च्याङथापु गाउँपालिका-१ स्थायी ठेगाना भई हाल याङवरक गाउँपालिका-१ बस्ने ३० वर्षीय वीपिन अधिकारीलाई प्रहरीले सर्वसाधारणसँग चन्दा असुली र विष्फोटक पदार्थ राखेर आतङ्कित पारेको आरोपमा ०८० फागुन १ गते विराटनगर महानगरपालिका-४ बाट गिरफ्तार गऱ्यो। गिरफ्तारी भएकाहरू नेकपा माओवादी (महावीर) समूहका कार्यकर्ता रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी रञ्जनकुमार दाहालले बताए। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालयमार्फत जिल्ला अदालतमा फागुन २७ गते विष्फोट पदार्थ ओसारपसार तथा सङ्गठित अपराध शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका

तालिका ८.१.१२.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट		
	महिला	पुरुष	जम्मा
बाल अधिकार	१		१
महिला अधिकार	३		३
घाइते		१	१
जम्मा	३	१	४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

न्यायाधीश राजेश्वर अर्यालको फागुन २९ गतेको इजलासले आरोपितहरूसँग जनही १ लाख रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। आरोपितहरू अदालतको तोकेको धरौटी रकम फागुन २९ गते बुझाएर रिहा भएको अदालतका सेस्तेदार ओम सुवेदीले बताए। पीडितहरूको स्वास्थ्य परीक्षण कोशी अस्पतालमा फागुन १ गते भयो। मुद्दा हाल कानुनी प्रक्रियामा छ।

अभिव्यक्ति, भेला तथा सङ्गठित हुने अधिकार

स्थानीय प्रशासनले विराटनगर महानगरपालिका-१५ रानी क्षेत्रमा ०८१ वैशाख ६ गतेदेखि सभा सम्मेलन गर्न लगाएको रोकलाई अटेर गरी प्रदर्शन गरेको आरोपमा प्रहरीले विराटनगर महानगरपालिका-१५ रानीका २० वर्षीय रितेश झा र २३ वर्षीय रञ्जीत झालाई वैशाख ६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। उनीहरूलाई सोधपुछ गरी सोही साँझ रिहा गरिएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका एसपी नवराज कार्कीले बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३ सय जनाको छ। कारागारमा कैद तोकिएका पुरुष ६ सय १९ जना र महिला ६४, थुनुवा पुरुष ३ सय ८७ र महिला ३३ जना गरी १ हजार १ सय ३ जना छन्। कारागारमा चार जना बालिका र एक जना आश्रित बालक छन्। क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। कैदीबन्दीको अत्यधिक चाप भएका कारण चिसो भुईंमै सुत्नुपर्ने बाध्यताका कारण जाडो सिजनमा कैदीबन्दी बिरामी हुने गरेको जेलर कृष्णहरि न्यौपानेले बताए। कारागारमा सबैभन्दा बढी समस्या सुत्न, बस्न र शौचालय प्रयोगमा छ। मोरङ कारागारको सुविधा सम्पन्न भवन निर्माण सम्पन्न भए पनि यस वर्ष सञ्चालनमा आउन सकेन। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि तीन जनाको दरबन्दीमा तीनै जना कार्यरत छन्। कैद भुक्तान गरिरहेका तीन जनाको यस वर्ष मृत्यु भएको कारागार प्रशासनले जनायो।

मोरङ कारागारमा रहेका कैदीबन्दीहरूको आधारभूत मानव अधिकार रक्षा र कारागारको अवस्था सुधार गर्न माग गर्दै इन्सेक कोशी प्रदेश कार्यालय, विराटनगरले उच्च अदालत, विराटनगरमा ०८० असार २० गते रिट दायर गऱ्यो। गृह मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ, कारागार व्यवस्थापन विभाग, जिल्ला प्रशासन कार्यालय मोरङ, मोरङ कारागार कार्यालय र आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय, कोशी प्रदेशलाई विक्षपी बनाइ इन्सेकद्वारा दायर रिटमा ०८१ मङ्सिर १० गते उच्च अदालत, विराटनगरबाट सरकारका नाममा परमादेश जारी भयो। उच्च अदालतका न्यायाधीशद्वय विमल सुवेदी र विष्णुप्रसाद अर्यालयको मङ्सिर १० गतेको इजलासले गृहमन्त्रालयसँगै सरकारका नाममा परमादेशसँगै निर्देशन जारी गरेको अदालतका सूचना अधिकारी ओम सुवेदीले बताए। मोरङ कारागारमा रहेका कैदीबन्दीहरूको शङ्कास्पद मृत्यु घटनामा पोष्टमार्टम नहुने, कैदीबन्दीको मृत्यु घटनामा छानविन समितिले प्रतिवेदन सार्वजनिक नगर्ने, कारागारमा क्षमताभन्दा तीन गुणा बढी कैदीबन्दी राखिएका कारण उनीहरू आधारभूत अधिकारबाट वञ्चित भएकाले सरकारको ध्यानाकर्षण र कारागार सुधारका लागि उच्च अदालत, विराटनगरमा परमादेशको माग गर्दै इन्सेक कोशी प्रदेश कार्यालयले ०८० असार २० गते रिट दायर गरेको थियो।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

१३ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा ११ जना कार्यरत छन्। यसवर्ष दर्ता भएका मुद्दामध्ये देवानीतर्फ दुनियावादी देवानी ६ हजार २ सय ७, दुनियावादी फौजदारी २ हजार १५ थान र सरकारवादी फौजदारी २ हजार २५ थान छन्। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दा देवानीतर्फ दुनियावादी देवानीका सात, दुनियावादी फौजदारी एक र सरकारवादी फौजदारी एक थान मुद्दा छन्। जिल्ला अदालतमा दुनियावादी देवानीका पुनरावेदन ४७, सरकारी फौजदारीका पुनरावेदन नौ र दुनियावादी फौजदारीका

नौ थान मुद्दा रहेको स्रेस्तेदार हेमकुमार बुढाथोकीले बताए।

उच्च अदालत,विराटनगर

१२ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत, विराटनगर इजलासमा ११ जना न्यायाधीश कार्यरत छन्। यसवर्ष दर्ता भएकामध्ये फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानीतर्फ १ हजार ४ सय ९१ र फौजदारीतर्फ १ हजार ७ सय ९६ थान र ८ सय १० थान रिट छन्। दुई वर्ष पुराना मुद्दा १२ थान रहेको अदालतका रजिष्ट्रार जगदिशप्रसाद भट्टले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष मोरङ जिल्लामा बलात्कार घटनामा १६, यौन दुर्व्यवहार घटनामा आठ र नवजात शिशुको हत्याको घटनामा एक जना गरी २५ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा आधारभूत तहका ७ सय ६९ र माध्यमिक तहका ४ सय ५ गरी १ हजार १ सय ७४ विद्यालय छन्। सामुदायिक विद्यालयमा ८३ हजार ३ सय ८९ जना छात्र र ८८ हजार ९ सय ६१ जना छात्रा गरी १ लाख ३९ हजार ४० जना विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका निमित्त प्रमुख शिवहरि घिमिरेले बताए। यस वर्ष जहदा गाउँपालिकाले स्थानीय पाठ्यक्रम सञ्चालनमा ल्यायो। यस वर्ष बाढीका कारण एक विद्यालय भवनमा क्षति पुगेको घिमिरेले बताए।

हत्या

सुन्दरहरैंचा नगरपालिका-७ की एक वर्षीया र तीन वर्षीया बालिकालाई २०८१ भदौ १४ गते विष खुवाएर हत्या गरेको आरोपमा प्रहरीले आमा २९ वर्षीया अस्मिता कार्कीलाई भदौ १९ गते झापाको बिर्तामोडबाट गिरफ्तार गऱ्यो। पतिसँगको विवादपछि भदौ १४ गते राती घरबाट हिँडेकी आरोपितले दुवै छोरीलाई विष खुवाई हत्या गरेको प्रहरीले जनायो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा असोज १४ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो।

विद्यालयमा दिइने शारीरिक दण्ड सजाय

जहदा गाउँपालिका-२ डंग्राहा मझारे (ग्रामबाबा टोल) का ८ वर्षीय बालक सत्यमकुमार साहको ०८१ भदौ १० गते शिक्षकको कुटाइबाट टाउको फुट्यो। चन्द्रसूर्य बोर्डिङ स्कुलमा अध्ययनरत साहलाई सोही विद्यालयका शिक्षक जहदा गाउँपालिका-२ हात्तीबन्दाका २६ वर्षीय राजन साहले भदौ १० गते दिउँसो लाठीले हानेर टाउको फुटाइदिएको पीडित पक्षले आरोप लगायो। शिक्षकको सुरक्षाको माग गर्दै विद्यालयले पनि भदौ १० गते नै प्रहरीमा उजुरी दियो। भदौ १२ गते दुबै पक्षबीच मिलापत्र भयो।

कुटपिट

११ वर्षीया बालिकालाई ०८१ जेठ १२ गते पैसा चोरेको भन्दै कुटपिट गरेको आरोपमा सुनसरी जिल्ला धरान उपमहानगरपालिका-११ स्थायी घर भई उर्लाबारी नगरपालिका-६ मा बस्दै आएका २६ वर्षीय मिशन भनिने रुद्रबहादुर राईविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ १३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, उर्लाबारीमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले जेठ १३ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश नारायणप्रसाद पौडेलको भदौ ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई आंशिक दाबी पुग्ने ठहर गरी तीन महिना कैद, १५ हजार रुपियाँ र कसुरदारबाट पीडित बालिकाले पाउने गरी २० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउने फैसला सुनायो।

बलात्कार, यौन दुर्व्यवहार

१० वर्षीया बालिकालाई ०८० पुस १७ गते बलात्कार गरेको आरोपमा सुन्दरहरैंचा नगरपालिका-१० का ५५ वर्षीय पदम मगरविरुद्ध पीडित पक्षले पुस १८ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, बेलबारीमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले पुस १८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश राजेश्वर आर्यालयको ०८१ वैशाख १० गतेको इजलासले आरोपितलाई अभियोग दाबी पुग्ने ठहर गर्दै जन्मकैद र ७ लाख रुपियाँ जरिबानाको फैसला सुनायो।

अपाङ्गता भएकी १४ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख ४ गते यौन दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा उर्लाबारी नगरपालिका-७ सितटोलका ७० वर्षीय दिव्यश्वर निरौलाविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ४ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, उर्लाबारीमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख ४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश नारायणप्रसाद पौडेलको

असोज १३ गतेको इजलासले आरोपितलाई अभियोग दावी पुग्ने भन्दै १८ दिन कैद, १० हजार रुपियाँ जरिबाना र पीडितले पाउने गरी कसुरदारबाट २० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउने फैसला सुनायो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३ सय ६ महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता भए। जसमा कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएका ६३, खान नदिएका ६, लाउन नदिएका ६७, विवाह दर्ता नगरिदिएका ४९ र नागरिकता नबनाएको ३१, बहुविवाहका २३ र मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका ७३ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले २ सय २६ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो ८० उजुरी यस वर्षको अन्त्यसम्म कानुनी प्रक्रियामा छ।

यो वर्ष मोरङ जिल्लामा बलात्कारका घटनामा नौ, बलात्कार प्रयासका घटनामा दुई, बेचबिखन तथा ओसारपसारका एक, दाइजोजनित हिंसाका दुई, 'बोक्सी'को आरोपमा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा दुई जना गरी १६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट चार जना महिलाको हत्या भयो।

पारिवारिक हत्या

बेलवारी नगरपालिका-१ भेडाटोलकी ४५ वर्षीया गीता लिम्बूको घरायसी विवादका क्रममा ०८० चैत ७ गते खुकुरी प्रहार गरी हत्या गरेर ६० वर्षीय पति बमबहादुर लिम्बूले आत्महत्या गरेको प्रहरीले जनायो। घरायसी विवादका क्रममा पत्नीलाई खुकुरी प्रहार गरी हत्या गरेको र आफूले सोही हतियारले घाँटी रेटेर आत्महत्या गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी रञ्जन दाहालले बताए।

'बोक्सी'को आरोपमा कुटपिट

५५ वर्षीया महिलालाई ०८० फागुन ३ गते 'बोक्सी' आरोपमा मानव अभक्ष कोच्याइ कुटपिट गरेको आरोपमा पीडित पक्षले बुढीगंगा गाउँपालिका-७ की ५० वर्षीया पारो माझीविरुद्ध फागुन ४ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, बेलवारीमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले फागुन ४ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा फागुन २४ गते अभद्र व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश राजेश्वर अर्यालको फागुन २७ गतेको इजलासले ५० हजार रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। आरोपित फागुन २७ गते धरौटी बुझाएर रिहा भएको अदालतका सूचना अधिकारी हेमबहादुर बुढाथोकीले बताए। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण कोशी अस्पतालमा फागुन ४ गते भयो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश मोहन सुवेदीको ०८१ असार २ गतेको इजलासले मुद्दा कुटपिटमा परिवर्तन हुने फैसला गऱ्यो।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

भौतिक संरचनामा क्षति

कोशी प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र नेपाल विद्युत प्राधिकरणका ६ ओटा सरकारी सवारी साधनमा पहिचान नखुलेका व्यक्तिहरूले ०८१ जेठ २७ गते तोडफोड गरे। तोडफोडबाट को १ झ ६४४, बा एबी ८१८०, बागमती प्रदेश ०१ ०० ञ २७०१, बा १ ञ २४१९, बा ००१ ञ २९९० र बा १ ञ १८८७ नम्बरको गाडीमा क्षति पुग्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

मोरङमा यो वर्ष ३ हजार ३ सय ३० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

मोरङमा २९ ओटा इँटाभट्टा र चार ओटा सिमेण्ट उद्योग सञ्चालनमा रहेको छ।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

मोरङ जिल्लामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

मोरङमा २ लाख ७२ हजार १ सय ६० घरपरिवार रहेका छन्। जसमा ५१ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

मोरङमा ४० ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा सङ्घीय अस्पताल कोशी अस्पताल एक र मदन भण्डारी ट्रमा सेण्टर प्रादेशिक अस्पताल एक छन्। १८ ओटा नगर अस्पताल छन्। जिल्लाका १७ स्थानीय तहका प्रत्येक वडामा एक ओटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र छन्। ९८ प्रकारका औषधी नि:शुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि जिल्लाका स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको सङ्ख्या ५१ को हाराहारी मात्रै छ। जिल्लामा स्वास्थ्य बीमा गरेका ५ लाख ८८ हजार ५ सय ४४ जना छन्। जसमा पुरूष २ लाख ८८ हजार ५ सय १३ र महिला ३ लाख ३१ जना छन्। ४६ हजार ४ सय जना ज्येष्ठ नागरिकले जिल्लामा बीमा गरेको स्वास्थ्य बीमा बोर्ड, मोरङका संयोजक अर्जुन पण्डितले बताए।

तालिका ८.१.१२.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार

घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
नवजात शिशुको हत्या		१	१
बलात्कार	३	१३	१६
यौन दुर्व्यवहार	२	६	८
जम्मा	५	२०	२५

महिला अधिकार

घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	कानुनी दायरामा नल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	१				१
दाइजोजनित हिंसा			१		१
'बोक्सी'को आरोप			१		१
बलात्कार		१	८		९
बलात्कार प्रयास			२		२
बेचबिखन तथा ओसारपसार			१		१
पारिवारिक हत्या			३	१	४
जम्मा	१	१	१६	१	१९

मारिएकाहरूको सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	कानुनी दायरामा नल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	२	१	६	१	१२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.१३ सुनसरी

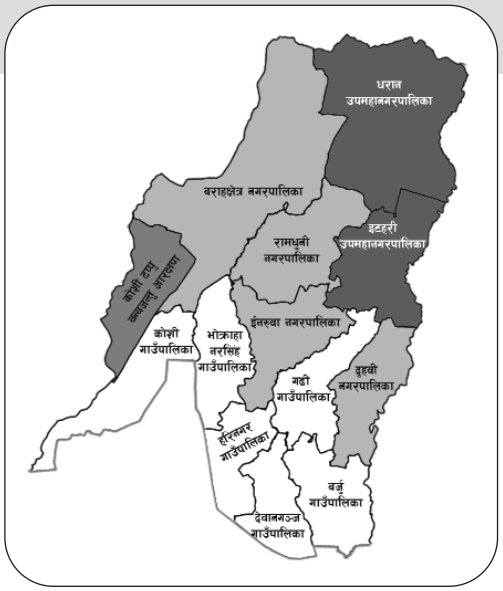

जम्मा जनसङ्ख्या	९,२६,९६२
महिला	४,७७,९३९
घर परिवार सङ्ख्या	२,१२,४०७
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	६८,२५३
साक्षरता प्रतिशत	७८.१०
आश्रित जनसङ्ख्या	४,२८,४५५
अपाङ्गता भएका	१६,६६३

यस वर्ष सुनसरी जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना महिला र १० जना पुरुष गरी ११ जना पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा १ सय ३ जना महिला र ३३ जना पुरुष गरी १ सय ३६ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३६ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ५८ जना महिला पीडित भए।

झडप

भोक्राहा नरसिंह गाउँपालिकामा स्थानीय र प्रहरीबिच ०८१ असोज २१ गते झडप भयो। बाढी प्रभावितलाई राहत नदिएर पार्टीका कार्यकर्तालाई दिएको आरोपमा बाढी पीडितले असोज २१ गते गाउँपालिकाको कार्यालय तोडफोड गर्न थालेपछि प्रहरीसँग झडप भएको भोक्राहा नरसिंह गाउँपालिकाका अध्यक्ष अजमल अख्तर आजादले बताए। झडपमा सशस्त्र प्रहरीका इन्स्पेक्टर ४३ वर्षीय जय चौधरी, एक जना ३८ वर्षीय वरिष्ठ हवल्दार घाइते भएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी रामप्रसाद तिम्सिनाले बताए। उनीहरूको जिल्ला अस्पतालमा उपचार भयो। सोही घटनामा प्रहरीले प्रहार गरेको लाठी लागेर भोक्राहा नरसिंह गाउँपालिका- ५ की ५३ वर्षीया मालोदेवी मण्डल र ३७ वर्षीय तजमुल हुसेन घाइते भए। मालोदेवी मण्डलको टाउकामा चोट र तजमुल हुसेनको गोडामा चोट लाग्यो। दुवै जनाको स्थानीय न्यूरो अस्पताल, भोक्राहामा सोही दिन उपचार भयो।

कुटपिट, धम्की, दुर्व्यवहार

राज्यपक्षबाट

बराहक्षेत्र नगरपालिका- ८ निवासी ३५ वर्षीय पत्रकार कृष्ण भट्टराईले समाचार सङ्कलनका क्रममा ०८० चैत १ गते इटहरी उपमहानगरपालिकाका नगर प्रहरीले आफूलाई दुर्व्यवहार गरेको आरोप लगाए। समाचार सङ्कलनका लागि इटहरी उपमहानगरपालिका परिसरमा पुगेका बेला नगर प्रहरीले चैत १ गते मोबाइल र क्यामारा खोसेको उनले बताए। शिलापत्र डटकममा कार्यरत पत्रकारले ०८० फागुन ३० गते अनलाइनमा 'अदालतको मुद्दा जित्न बनाइयो कीर्ते कानुन इटहरीको शिक्षा ऐनमा पालिकाबाटै चलखेल' शीर्षकको समाचार लेखेको र सोही विषयलाई लिएर दुर्व्यवहार गरिएको पीडित पत्रकारको आरोप छ। घटनाको पत्रकारहरूले चैत २ गते विज्ञप्ति जारी गरी विरोध गरे। चैत ३ गते इटहरी उपमहानगरपालिका मेयर हेमकर्ण पौडेल, पीडित पत्रकारसहित भएको छलफल विना निष्कर्ष टुङ्गियो। पीडित पक्षले कानुनी कारबाही अघि बढाएन।

अन्यपक्षबाट

धरान उपमहानगरपालिका-१८ स्थित वीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, धरानका

तालिका ८.१.१३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
अपहरण					१		१
कुटपिट			२	२	१	२	३
कारागारमा मृत्यु			१	१			
अमानवीय व्यवहार						१	१
घाइते		१	३	४	१	३१	३२
हत्या					६	४	१०
जातीय विभेद						१	१
धम्की			३	३		४	४
यातना			१	१			
बाल अधिकार	बाल विवाह				१		१
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				४		४
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय				२		२
	बलात्कार				३३		३३
	हाडनाता करणी				२		२
	सामूहिक बलात्कार				१		१
	यौनदुर्व्यवहार				४		४
	जम्मा				३६		३६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा				१७		१७
	बलात्कार				३५		३५
	बलात्कार प्रयास				१		१
	हाडनाता करणी				१		१
	यौन दुर्व्यवहार				१		१
	पारिवारिक हत्या				३		३
	जम्मा				५८		५८
कूल जम्मा		१	१०	११	१०३	३३	१३६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कायममुकायम उपकुलपति प्राध्यापक डाक्टर प्रल्हाद कार्कीलाई प्रतिष्ठानको समस्या समाधानका लागि पहल नगरेको भन्दै ०८० माघ १६ गते मोहन वैद्य किरण नेतृत्वको क्रान्तिकारी कम्युनिष्ट पार्टी नेपाल निकट क्रान्तिकारी युवा सङ्गठनका २३ वर्षीय सुदीप सिर्पाली, २४ वर्षीय निशान कटवाल र २८ वर्षीय खेम थापालाई मोसो दल्ने प्रयास गरेको आरोपमा प्रहरीले गिरफ्तार गऱ्यो। प्रमुख जिल्ला अधिकारी जयनारायण आचार्यको फागुन २ गतेको आदेशले जनही ७ हजार रुपियाँ धरौटी माग गरेकोमा तीनै जना फागुन २ गते धरौटी बुझाएर रिहा भएको सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वेदराज फुयालले बताए। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

धरान उपमहानगरपालिका-८ निवासी पत्रकार २८ वर्षीया रञ्जीता धमलालाई ०८१ साउन २ गते कुटपिट गरेको आरोपमा सोही उपमहानगरपालिका-१५ की ४२ चन्द्रकला थेबे, सोही उपमहानगरपालिका-१९ की ३४ वर्षीया मुना राई, सोही उपमहानगरपालिका-१७ की ५६ वर्षीया प्रमिला राई, ४० वर्षीय पूर्ण बान्तावा राई, ३५ वर्षीया सिर्जना बेघा, सोही उपमहानगरपालिका-११ की ४५ वर्षीया शर्मिला राई र सोही उपमहानगरपालिका-१ की ५२ वर्षीया शर्किनी थापा मगरविरुद्ध पीडितले साउन २ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, धरानमा पीडितले उजुरी दिइन्। वीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, धरान मा साउन

तालिका ८.१.१३.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

२ गते उपचारका लागि लाइनमा बसेको बेला आरोपितहरूले कुटपिट गरेको पीडितले बताइन्। धरानका मेयर हर्क साम्पाङसँग केही सार्वजनिक विषयमा विवाद भएको र मेयरका समर्थकले आफूलाई हातपात गरेको पीडितले बताइन्। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले साउन ४ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा अभद्र व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। ०८१ पुस १६ गतेसम्म मुद्दा फैसला भएन। कुटपिटबाट घाइते धमलाको उपचार सोही अस्पतालमा भयो।

धरान उपमहानगरपालिका-१६ का ४० वर्षीय पत्रकार गोपाल दाहाललाई "हर्क साम्पाङको मनमौजी शासन, बेतिथिको दलदलमा धरान" शीर्षकमा खोज पत्रकारिता केन्द्रका लागि ०८१ मङ्सिर १६ गते समाचार लेखेको आरोपमा धरान उपमहानगरपालिकाका मेयर हर्कराज साम्पाङले उनको आधिकारिक फेसबुक पेज 'हर्क साम्पाङ ए रिभुलुसन' मार्फत मङ्सिर १९ गते धम्की दिएको पीडित पत्रकार गोपाल दाहालले बताए। मेयर साम्पाङले धरान उपमहानगरपालिका-१७ का ४९ वर्षीय पत्रकार जनक ऋषि राईलाई समेत सोही दिन धम्की दिएका थिए। पीडित पत्रकारहरूले मेयरले धम्की दिएको विषयमा मङ्सिर १९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा मौखिक जानकारी दिएको एसपी सुमनकुमार तिम्सिनाले बताए। मौखिक उजुरीका आधारमा घटनाका विषयमा अनुसन्धान थालिएको एसपी तिम्सिनाले बताए। यो वर्षको अन्त्यसम्म घटना अनुसन्धानमा रहेको प्रहरीले जनायो। घटनाका बारेमा नेपाल पत्रकार महासंघका केन्द्रीय सदस्य कमलमणि रिमालको नेतृत्वमा ६ सदस्यीय अध्ययन मिसन टोली पुस ९ गते गठन भयो। टोलीले हर्क साम्पाङसँग भेट्न खोज्दा भेट नदिएको मिसन टोलीका संयोजक पत्रकार कमलमणि रिमालले बताए।

हिरासतमा यातना

देवानगञ्ज गाउँपालिका-२ का २३ वर्षीय बाजुद्दिन अन्सारीलाई जिल्ला प्रहरी कार्यालयको हिरासत कक्षमा ०८१ साउन २ गते यातना दिएको पीडित परिवारले जनायो। मुस्लिम समुदायको मोहरम पर्वका बेलामा साउन २ गते बाखा चोरेको आरोपमा अनुसन्धानका लागि गिरफ्तार गरी हिरासतमा राखिएका अञ्सारीलाई प्रहरीले यातना दिएको बाजुद्दिनकी ५५ वर्षीया आमा जलेखा खातुनले बताइन्। मोहरमका बेला हरिनगर गाउँपालिका-७ घुस्कीबाट साउन २ गते बाखा चोरी भएको र सोही आरोपमा प्रहरीले छोरालाई गिरफ्तार गरी हिरासत कक्षमा कुटेर हात भाँचिदिएको जलेखा खातुनले बताइन्। साउन १३ गते इन्सेक र मानव अधिकार आयोगलाई जलेखाले दिएको निवेदनमा प्रहरीले हिरासतमा छारालाई यातना दिएको उल्लेख थियो। जिल्ला प्रहरी कार्यालयका एसपी विपिन रेग्मीले अन्सारीलाई यातना नदिएको बरू खाना खाने बेलामा चिप्लिएर लडेका कारण हातमा चोट लागेको बताए। पीडितविरुद्ध प्रहरीले साउन ७ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा अभद्र व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। प्रमुख जिल्ला अधिकारी रामचन्द्र तिवारीको साउन ८ गतेको निर्णयले २५ हजार रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। पीडित सोही दिन धरौटी बुझाएर रिहा भए। कुटपिटबाट घाइते भएका पीडितको उपचार खर्च प्रहरीले व्यहोरेको प्रहरी कार्यालयका एसपी विपिन रेग्मीले बताए। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

जिल्ला अस्पताल, इनरुवाका मेडिकल सुपरिटेन्डेण्ट ३२ वर्षीय डाक्टर सन्तोष राईलाई ०८१ कात्तिक ३ गते इनरूवा नगरपालिका-६ का खेमराज थापाले कात्तिक ३ गते कुटपिट गरेको आरोपमा पीडितले कात्तिक ५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय र जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा निवेदन दिए। आरोपितलाई प्रहरीले कात्तिक ५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अस्पतालमा उपचारका लागि भर्ना गरिएको एक जना बिरामीको रिपोर्ट गलत दिएको भन्दै आफूमाथि कुटपिट भएको डाक्टर सन्तोष राईले बताए। प्रमुख जिल्ला अधिकारी रामचन्द्र तिवारीको सोही कात्तिक १२ गतेको इजलासले ३५ हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

क्षेत्रीय कारागार झुम्काको क्षमता १ हजार ६ सय जनाको छ। कारागारमा १ हजार जना कैदी र ७ सय १५ जना बन्दी छन्। कारागारमा पुरुष कैदीबन्दीलाई मात्र राखिने गरिएको छ। कैदीबन्दीहरूको

नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि दुई जना अहेवको दरबन्दीमा दुईजना कार्यरत छन्। कारागारमा ३० जना कैदी जटिल मानसिक रोगी छन्। कारागारमा ७० जना पुरुष ज्येष्ठ नागरिक रहेको क्षेत्रीय कारागार प्रमुख महेन्द्रसिंह खड्काले बताए। कारागारमा १ सय ९० जना दीर्घरोगी छन्। मुद्दाको छिनोफानो समयमै नहुँदा २ सय ४० जना कारागारमा बस्न बाध्य भएको कारागार प्रमुख महेन्द्रसिंह खड्काले बताए।

कारागारमा मृत्यु

फोक्सोसम्बन्धी समस्या भएका खोटाङको साकेला गाउँपालिका स्थायी घर भइ इटहरी उपमहानगरपालिका-४ मा बस्दै आएका झुम्का कारागारका कैदी ४२ वर्षीय न्यायधीश राईको ०८० चैत १७ गते रामधुनी नगरपालिका-७ स्थित झुम्का कारागारमा मृत्यु भयो। पत्नी हत्या कसुरमा कारागारमा कैद भुक्तान गरिरहेका राईको उपचारका क्रममा चैत १७ गते बिहान ३ बजे जिल्ला अस्पतालमा मृत्यु भएको कारागारका जेलर ध्रुवराज कोइरालाले बताए। जिल्ला अस्पतालकी प्रमुख डाक्टर श्रेया पङ्गेनीले राई फोक्सोको बिरामी भएको र अक्सिजनको मात्रा कम भएपछि मृत्यु भएको बताइन्। मृतकका दाजु सुवास राई र भाउजु उर्मिला राईले शरीरभरी निलडाम देखिएको, शरीरका विभिन्न भागमा चोट देखिएकाले हत्या भएको दावी गरे। शवको पोष्टमार्टम जिल्ला अस्पतालमा चैत १७ गते भयो। चैत १८ गते पीडित परिवारले शव बुझी इटहरी उपमहानगरपालिका-४ स्थित परोपकार स्वर्गद्वारी घाटमा सद्गत गऱ्यो। घटना अनुसन्धान गर्ने र दोषी पाइए कारबाही गर्ने सहमतिपछि शव बुझेको मृतकका दाजु सुवास राईले बताए। ०८१ पुस १६ गतेसम्म छानविन प्रतिवेदन सार्वजनिक भएन।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

१२ जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रिक्त छ। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ३ हजार ३ सय ७२ थान मुद्दामध्ये १ हजार ४ सय ९२ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ४ हजार ६ सय १३ थान मुद्दामध्ये ३ हजार १ सय ९८ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा १ सय २२ थान छन्। देवानी १ सय २५ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ। मुद्दाको चाप बढी र न्यायाधीश सङ्ख्या कम भएका कारण फैसलामा केही ढिलाइ हुने गरेको न्यायाधीश मुकेश उपाध्यायले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष सुनसरी जिल्लामा बलात्कार घटनामा २२, हाडनाता करणी घटनामा दुई, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा चार, विद्यालयमा दिइने शारीरिक दण्ड सजायका घटनामा दुई, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा चार र बालविवाहका घटनामा एक जना गरी ३६ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय २३ आधारभूत र १ सय ४९ माध्यमिक विद्यालय गरी ३ सय ७२ विद्यालय छन्। जिल्लामा २ हजार ७ सय ३१ शिक्षक दरबन्दी रहेकामा १२ दरबन्दी यस वर्षको अन्त्यसम्म मिलान हुन बाँकी रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख खगेन्द्र सुवेदीले बताए। यस वर्ष २५ हजार ३४ जना छात्र र २० हजार ५ सय ३१ जना छात्रा तथा तीन जना अन्य गरी ४५ हजार ५ सय ६५ जना विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका १ हजार ५ सय ३० छात्रा र १ हजार ६ सय ७० जना छात्र छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय ६ ओटा छ। यस वर्ष द्वन्द्वपीडित परिवारका ३० जना बालबालिकाले वार्षिक १४ हजार रुपियाँका दरले छात्रवृत्ति पाए। यस वर्ष २ हजार २९ जना दलित छात्र र २ हजार २ सय २० जना दलित छात्रा विद्यालय भर्ना भए। वैदेशिक रोजगारीमा गएर मृत्यु भएका परिवारका ८८ जना बालबालिका मध्ये आधारभूत तहमा प्रति विद्यार्थी ८ हजार रुपियाँ र माध्यमिक तहकाले १२ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख खगेन्द्र सुवेदीले बताए। शहीद परिवारका आठ जनाले १ लाख ८० हजार र द्वन्द्वपीडित परिवारका २० जना बालबालिकाले २ लाख ७८ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए।

विद्यालयमा दिइने शारीरिक दण्ड सजाय

इटहरी उपमहानगरपालिका-१६ मा रहेको शिक्षादीप बोर्डिङ स्कुलमा कक्षामा ९ अध्ययनरत बालिकालाई गृहकार्य नगरेको भन्दै ०८१ जेठ १६ गते कुटपिट गरेको आरोपमा इटहरी उपमहानगरपालिका-१ निवासी शिक्षक ३७ वर्षीय पूर्णप्रसाद पोखरेलविरुद्ध

पीडित पक्षले जेठ १७ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, इटहरीमा उजुरी दियो। कुटपिटबाट घाइते बालिकको विराटनगरस्थित विराट शिक्षण अस्पतालमा जेठ १७ गते उपचार भयो। विद्यालयका प्रिन्सिपल सहदेव काफ्लेले घटनामा संलग्न शिक्षकलाई जेठ १७ गते निलम्बन गरिएको बताए। आरोपित शिक्षकलाई प्रहरीले जेठ १७ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा जेठ २९ गते अभद्र व्यवहार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। आरोपित शिक्षकलाई जिल्ला प्रशासन कार्यालयले जेठ २९ गते हाजिरी जमानतमा रिहा गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै १ सय १९ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका पाँच, खान नदिएका १०, लाउन नदिएका पाँच, विवाह दर्ता नगरिदिएका दश, जन्मदर्ता नबनाइदिएको दुई, नागरिकता नबनाइ दिएको आठ, बहुविवाहका ३६, दाइजो नल्याएको भनी हेला गरेको दश र मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका ३३ उजुरी छन्। उजुरीमध्ये प्रहरीले ६३ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने ५६ ओटा उजुरी कारवाही प्रक्रियामा रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर दिनेश अधिकारीले बताए।

यो वर्ष सुनसरी जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ३५, हाडनाता करणी घटनामा एक, बलात्कार प्रयासका घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा १७ जना गरी ५५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो।

पारिवारिक हत्या

कोशी गाउँपालिका-५ की २६ वर्षीया मञ्जुकुमारी यादवको ०८० चैत २ गते कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले ६० वर्षीय ससुरा लेलाइ भनिने लक्ष्मी यादव र ५५ वर्षीया सासु फुदनीदेवी प्रसैला यादवविरुद्ध चैत ३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। गढी गाउँपालिका-५ सतैरझोडा निवासी मृतकका काका ५८ वर्षीय योगेन्द्रप्रसाद यादवले भजितीको कुटपिट गरी हत्या भएको बताए। २५ वर्षीय छोरा प्रदीप यादवलाई ०७९ पुसमा विदेश पठाएपछि बुहारीलाई छोराले आफूखुशी विवाह गरेको र दाइजो नल्याएको आरोपमा कुटपिट गरेको पीडित पक्षको आरोप छ। बुहारीलाई करेण्ट लागेर मृत्यु भएको भनी प्रहरीमा झुटो विवरण दिएको पीडित पक्षको आरोप छ। शवको पोष्टमार्टम वीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, घोपामा चैत ३ भयो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा चैत १३ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश पुण्यप्रसाद सापकोटाको चैत १४ गतेको इजलासले आरोपितहरूसँग जनही ५० हजार रुपियाँ धरौटी माग गऱ्यो। आरोपित चैत १४ गते धरौटी बुझाएर रिहा भएको अदालतका स्रेस्तेदार नारदप्रसाद भट्टराईले बताए ०८१ पुस १६ गतेसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

सुनसरीमा यो वर्ष २ हजार ९ सय ८७ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

सुनसरीमा ७१ ओटा इँटाभट्टा र एक ओटा सिमेन्ट उद्योग सञ्चालनमा रहेको छ।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

सुनसरीमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

सुनसरीमा २ लाख १२ हजार ४ सय ७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ५१.१६ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

सुनसरीमा ३८ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा सरकारी अस्पताल दुई, नगर अस्पताल चार, सामुदायिक अस्पताल नौ, स्वास्थ्य चौकी ४८, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तीन, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र ५१, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र एक, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ नौ, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र सात ओटा छन्। जिल्ला सरकारी अस्पतालमा १० जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा सबै कार्यरत छन्। जिल्लामा ५ लाख ७६ हजार १ सय १३ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेको स्वास्थ्य बीमा बोर्ड कार्यालय, सुनसरीका दर्ता अधिकारी मनोज काफ्लेले बताए। जिल्लामा ७० वर्ष उमेर बढीका ज्येष्ठ नागरिकका लागि पनि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रम सञ्चालित छ। जिल्लामा ४४ हजार ४ सय ३४ जनाले नि:शुल्क स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा आवद्ध भइ सेवा लिइरहेका छन्।

तालिका ८.१.१३.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बालविवाह				१	१
बेचबिखन तथा ओसारपसार				४	४
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	१			१	२
बलात्कार		१	२	३३	३५
यौन दुर्व्यवहार				४	४
जम्मा	१	१	२	३३	३६

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा			१६	१६
बलात्कार	३		३३	३६
बलात्कार प्रयास			१	१
यौन दुर्व्यवहार	१			१
पारिवारिक हत्या		१	२	३
जम्मा	४	१	५३	५८

मारिएकाको सङ्ख्या				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	२	७	१०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.१.१४ उदयपुर

जम्मा जनसङ्ख्या	३,४०,७२१
महिला	१,७६,९८३
घर परिवार सङ्ख्या	८१,०५१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१७,३८१
साक्षरता प्रतिशत	७७.१७
आश्रित जनसङ्ख्या	१,६७,३२२
अपाङ्गता भएका	९,२१८

यस वर्ष उदयपुर जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ७ सय १ जना महिला र १० जना पुरुष गरी ७ सय ११ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ७९ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६ सय १६ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

अन्यपक्षबाट

सिरहा जिल्ला लहान नगरपालिका-२२ घर भई रौतामाइ गाउँपालिका-४ सल्लेस्थित सल्ले माविका विज्ञान शिक्षक ६५ वर्षीय शिवप्रसाद यादवलाई सोही विद्यालयका लेखापाल रौतामाई गाउँपालिका-४ सल्लेका ४० वर्षीय नरेन्द्रकुमार राईले ०८१ असार १२ गते आपसी विवादको क्रममा निर्घात कुटपिट गरेको र उपचारको क्रममा वीपी कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, घोपामा सोही दिन मृत्यु भएको भन्दै मृतकका छोरा ३३ वर्षीय अविनास यादवले असार १३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। पीडित पक्षको उजुरीको आधारमा प्रहरीले आरोपितलाई सोही दिन घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दीपककुमार खरेलको असार १७ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ६० जनाको छ। कारागारमा कैद तोकिएका १ सय ५७ जना, कैद नतोकिएका ९९ जना थुनुवा गरी २ सय ५६ जना छन्। महिला कैदीको सङ्ख्या नौ जना रहेको छ। क्षमता भन्दा चार गुणा भन्दा बढी कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। बालबिज्याईंमा परेकालाई हिरासतका समयमा वयस्कसँगै राख्ने गरिएको जेलर महेश विष्टले बताए। कारागारमा एक जना अहेवको दरबन्दी रहेको छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

तीन जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा सबै कार्यरत छन्। यसवर्ष १ हजार ६ सय ८ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा देवानीतर्फ १ हजार ९८ थान र फौजदारीतर्फ ५ सय १० थान मुद्दा छन्। फैसला हुन बाँकी मुद्दामध्ये देवानी ९ सय १४ थान र फौजदारी ३ सय २६ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ। दुई वर्ष भन्दा पुराना चार थान मुद्दा चालु अवस्थामा रहेको अदालतका सेरेस्तेदार भेषराज भट्टराईले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष उदयपुर जिल्लामा बलात्कार घटनामा ६१, हाडनाता करणी घटनामा एक र यौन दुर्व्यवहार घटनामा १७ गरी ७९ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ३३ आधारभूत तह र १ सय १५ माध्यमिक तहका विद्यालय छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालयको सङ्ख्या नौ छ। सन् २०२४ मा ताप्ली गाउँपालिका र त्रियुगा नगरपालिकाले स्थानीय पाठ्यक्रम लागु गरे। जिल्लाका पहाडी तथा ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न परिवारका बालबालिकाहरू बिचमै विद्यालय छाड्ने समस्या यस वर्ष पनि रहृयो। पहाडी क्षेत्रका विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी, बालमैत्री शौचालय, अपाङ्गमैत्री कक्षाकोठा, विज्ञान प्रयोगशाला,

पुस्तकालय तथा कम्प्युटर ल्याबको सुविधा नभएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ कार्यालयले जनायो। यस वर्ष १६ हजार ८ सय ८४ जना छात्र र १७ हजार ४ सय २९ जना छात्र गरी ३४ हजार ३ सय २३ विद्यार्थी भर्ना भए।

बलात्कार

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख ६ गते बलात्कार गरेको आरोपमा त्रियुगा नगरपालिका-७ कालीखोलाका २१ वर्षीय सुनिल मगरविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ११ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख ११ गते त्रियुगा नगरपालिका-७ चुहाडेबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हरिशचन्द्र इङ्नामको असोज १४ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १२ वर्ष कैद सजायको फैसला गरेको स्रेस्तेदार भेषराज भट्टराईले बताए।

तालिका ८.१.१४.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
अपहरण			१	१
हत्या		५	९	१४
जातीय विभेद		१		१
बाल अधिकार	बलात्कार	६१		६१
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	१६		१६
	जम्मा	६९		६९
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	५६०		५६०
	बलात्कार	३३		३३
	सामूहिक बलात्कार	१		१
	बलात्कार प्रयास	५		५
	पारिवारिक हत्या	६		६
	जम्मा	६१६		६१६
कूल जम्मा		६०१	१०	६११

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २ सय ७२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका ५०, खान नदिएका १०, लाउन नदिएको १२, मादक पदार्थ सेवन गरी कुटपिटका ४०, विवाह दर्ता नगरिदिएको ६, नागरिकता नबनाइ दिएको आठ, बहुविवाहका १३ र घरायसी झगडाका १ सय ३३ उजुरी रहेको सेवा केन्द्रकी प्रमुख अम्बिका कार्कीले बताइन्। उजुरीमध्ये २ सय ४४ उजुरी मेलमिलाप भयो। २८ उजुरी कानुनी प्रक्रियाका लागि न्यायिक निकायमा पठाएको महिला सेल प्रमुख कार्कीले बताइन्।

यो वर्ष उदयपुर जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ३३, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, बलात्कार प्रयासका घटनामा पाँच र घरेलु हिंसाका घटनामा ५ सय ७० जना गरी ६ सय ९ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट सात जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

६६ वर्षीया ज्येष्ठ नागरिक महिलालाई ०८१ वैशाख ८ गते बलात्कार गरेको आरोपमा लिम्चुङबुङ गाउँपालिका-४ बलम्ताका ५७ वर्षीय श्यामशेर राईविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख ११ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हरिशचन्द्र ईङ्नामको कात्तिक १२ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गरी सात वर्ष कैद, ३ लाख रुपियाँ जरिबाना, पीडितले पाउने गरी ५० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति र पीडित राहतकोषमा १२ हजार रुपियाँ जम्मा गर्ने फैसला गरेको अदालतका स्रेस्तेदार भेषराज भट्टराईले बताए।

पारिवारिक हत्या

कटारी नगरपालिका-५ भुल्केकी ३९ वर्षीया शर्मिला राउतको ०८१ जेठ २३ गते घरायसी विवादका क्रममा दाउराले प्रहार गरी हत्या गरेको आरोपमा पीडित पक्षले ४२ वर्षीय पति हिमाल राउतविरुद्ध जेठ २३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, कटारीमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितविरुद्ध प्रहरीले जिल्ला अदालतमा ०८१ असार ५ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। यस वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

उदयपुरमा यो वर्ष १ हजार २ सय ५३ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

तालिका ८.१.१४.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	३	३
महिला अधिकार	३	३
जम्मा	४	४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

उदयपुरमा पाँच ओटा इँटाभट्टा र चार ओटा सिमेन्ट उद्योग रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

उदयपुरमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

उदयपुरमा ८१ हजार ५१ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ । जसमा ६८.९ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

उदयपुरमा १४ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन् ।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्यको अधिकार

१३ जना विशेषज्ञ डाक्टरको दरबन्दी रहेको जिल्ला अस्पतालमा यस वर्षको अन्त्यसम्म दुई जना मेडिकल अधिकृत कार्यरत रहे। ५० शैयाको जिल्ला अस्पतालमा दरबन्दी अनुसार विशेषज्ञ डाक्टर नहुँदा सेवा प्रभावकारी नभएको अस्पतालका मेडिकल अधिकृत डाक्टर विशाल देवले बताए। जिल्लामा तीन अस्पताल, १ सय ५६ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ४१ स्वास्थ्य चौकी छन्। २ सय ४३ खोप केन्द्र छन्। जनशक्तिको अभावका कारण यस वर्षको अन्त्यसम्म जिल्ला अस्पतालमा रहेको भेण्टिलेटर र आइसीयू दुवै सञ्चालनमा नआउँदा नागरिक स्वास्थ्य अधिकारबाट वञ्चित भए। प्रदेश सरकारको ७९ लाख रुपियाँको लागतमा जिल्ला अस्पतालमा निर्माण गरिएको अक्सिजन प्लान्ट बिग्रेको दुई वर्ष बिते पनि यो वर्षको अन्त्यसम्म मर्मत भएन। जिल्ला अस्पतालमा ९८ प्रकारका औषधी पाउने सरकारी नीति भएपनि ६० प्रकारका औषधी पाइने गरेको छ।

तालिका ८.१.१४.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार

घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	३	५८	६३
यौन दुर्व्यवहार			१७	१७
जम्मा	१	३	७५	७९

महिला अधिकार

घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		३८९	३	१७८	५७०
बलात्कार	१		३	३१	३४
बलात्कार प्रयास				५	५
पारिवारिक हत्या				७	७
जम्मा	१	३८९	५	३३१	६१६

मारिएकाको घटना सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१४	१४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)